

SEMIOTISCHE ANALYSE VAN DE OPENING
VAN HET "AMSTERDAMSE DOOPRITUEEL"

Ko Jooisse en Paul de Maat

(SEMANET)

INHOUD

Tekst	3
Inleiding	5
1. Semiotiek en liturgie	7
1.1. Het 'generatief traject'	7
1.2. Segmentatie van de tekst	10
1.3. Verwoording en bewoording	12
1.4. Rubrieken in een ritueel	14
2. Analyse van sequentie I: de proloog	18
2.1. Narratieve syntaxis	18
2.1.1. Beïnvloeding van beïnvloeding	18
2.1.2. Narratieve programma's	21
2.1.3. Sanctie	23
2.2. Discursieve structuren	26
2.2.1. Ontkoppeling en koppeling	27
2.2.2. Actorialisatie	30
2.2.3. Temporalisatie	32
2.2.4. Spatialisatie	33
2.3. Diepteniveau	34
3. Analyse van sequentie II: de openingszang	39
3.1. Narratieve syntaxis	39
3.2. Discursieve structuren	42
3.2.1. Actorialisatie	42
3.2.2. Temporalisatie en spatialisatie	43
3.2.3. Figuratvisatie en thematisatie	44
3.3. Diepteniveau	45
4. Analyse van sequentie III: het gebed	50
4.1. Narratieve syntaxis	50
4.1.1. Beïnvloeding	50
4.1.2. Toerusting	51
4.1.3. Performantie	51
4.1.4. Sanctie	53
4.2. Discursieve syntaxis	54
4.2.1. Actorialisatie	54
4.2.2. Temporalisatie	57
4.2.3. Spatialisatie	58
4.3. Diepteniveau	58
5. Opmerkingen tot besluit	62
5.1. De theorie	62
5.2. De praktijk	63
5.3. Het resultaat	65

TEKST

B E D I E N I N G V A N D E D O O P

0 PROLOOG

1 D. Wij bedienen vandaag het sacrament van de doop,
 2 in het midden van de kerk
 3 en met u allen als getuigen.
 4 Wij vieren de geboorte van een nieuwe mens,
 5 het kind van N. en N.

5a De diaken noemt de namen van de ouders.

6 Wij vieren en gedenken daarbij ook,
 7 dat wij allen eens geboren zijn
 8 om te leven in het licht,
 9 en dat het leven op deze aarde
 10 voortgang vindt van geslacht tot geslacht.

11 Alles staat klaar voor de doop.
 12 Het water staat gereed, en dat betekent:
 13 dat God de Heer, in den beginne,
 14 onze aarde uit de watervloed
 15 heeft doen geboren worden;
 16 dat Hij de wereld van de zondvloed heeft gered;
 17 dat Hij zijn uitverkoren volk
 18 door het water van de dood is voorgegaan;
 19 en dat Hij in Jezus Christus,
 20 onze dood voorgoed heeft overwonnen.
 21 Hij is dezelfde, gisteren en vandaag,
 22 Hij zal nu ook voor ons en voor dit kind
 23 genadig zijn.

24 Laten wij zingen dat het gebeuren mag.
 25 Laten wij bidden om de Geest van onze God.

0 OPENINGSZANG "NAAR U GAAT MIJN VERLANGEN, HEER" uit psalm 25

1 Koor: Naar U gaat mijn verlangen, Heer,
 2 Heer, mijn God, ik ben zeker van U.
 3 Allen: Heer, mijn God, ik ben zeker van U.

4 Voorzang: 1. Zoudt Gij ooit mij te schande maken,
 5 neen, voor allen die op U wachten
 6 zijt Gij een goede en betrouwbare God.

7 Refrein:
 8 2. Maak mij, Heer, met uw wegen vertrouwd,
 9 zet mij op het spoor van uw waarheid.
 Zend mij uw licht en uw trouw tegemoet.

Refrein:

10 3. Steeds weer zoeken mijn ogen naar U, hoe
 11 is uw naam, waar zikt Gij te vinden,
 12 eeuwige God, wij willen U zien.

Refrein:

0 GEBED

1 Pr. Laat ons bidden.
 2 Heer God,
 3 Gij weet wat er met de mensen is:
 4 dat wij wel nooit bij machte zullen zijn
 5 de zonde weg te nemen uit de wereld,
 6 dat wij elkaar verharden en de dood aandoen.
 7 Wij bidden U en smeken om genade,
 8 omwille van Jezus Christus uw Zoon,
 9 die alle zonden van de wereld heeft gedragen
 10 tot in de dood.
 11 Hij leeft met U
 12 in de gemeenschap van de Heilige Geest,
 13 vandaag en alle dagen
 14 tot in eeuwigheid.
 15 Amen.

INLEIDING

In dit wetenschappelijk verslag presenteren wij de resultaten van een semiotische analyse van de openingssequenties van het 'Amsterdamse dooprutueel'. Deze onderzoeken werden gesteund door de Stichting voor Theologisch en Godsdienstwetenschappelijk Onderzoek in Nederland, die wordt gesubsidieerd door de Nederlandse Organisatie voor Zuiver Wetenschappelijk Onderzoek (Z.W.O.).

Dit dooprutueel¹, samengesteld door de Werkgroep voor Volkstaalliturgie te Amsterdam, geldt als een representatief voorbeeld van de experimentele liturgie, zoals deze in de eerste jaren van de liturgische vernieuwing van Vaticanum II in Nederland ontstond. Diverse liturgische genres zijn in deze doopliturgie vertegenwoordigd: beurtzangen, gebed, schriftlezingen, toespraak, geloofsbelijdenis, ondervraging, enz.

Globaal bestaat het dooprutueel uit drie onderdelen: een opening, een woorddienst en de eigenlijke doopbediening. Wij beperken ons hier tot de opening van de viering; later hopen wij ook van de andere onderdelen een semiotische analyse te kunnen publiceren.

De hier volgende analyse moet men geenszins als uitputtend beschouwen. Een semiotische analyse kan dat eigenlijk nooit zijn, omdat de relaties tussen de betekenselementen in een tekst bijna oneindig lijken. Het gaat hier om de voornaamste betekenisstructuren, voorzover wij die tot op dit moment konden opsporen. De analyse geeft dus een bepaalde stand van zaken aan, die eventueel aangevuld en uitgebreid kan worden.

De semiotische methode volgens welke wij het dooprutueel analyseren, is de methode die ontwikkeld is door A.-J. Greimas². Deze methode is in Frankrijk met name voor bijbelteksten geoperationaliseerd door de groep CADIR (Centre pour l'Analyse du Discours Religieux) te Lyon. In Nederland wordt sinds een aantal jaren de methode van Greimas c.s.

1) Bediening van de doop, samengesteld door de Werkgroep voor Volkstaalliturgie te Amsterdam, in: Werkmap voor Liturgie 1(1966)5 (G&S 01502), 1-14.

2) Op een "beredeneerde wijze" heeft Greimas het analyse-instrumentarium van zijn semiotiek uiteengezet in: A.-J. GREIMAS et J. COURTES, Sémiotique, Dictionnaire raisonné de la théorie du langage, Paris, 1979, 424 p.

toegepast op bijbelse en liturgische teksten. Dit gebeurt o.a. door de groep SEMANET (Semiotische Analyse door Nederlandse Theologen), een samenwerkingsverband van exegeten (nl. prof.dr. N.J. Tromp, dr. J.C.M. Holman, drs. P.C. de Maat en drs. M.M. Rijkhoff), liturgisten (prof.dr. G.M. Lukken, drs. A.J.M. van Tongeren en drs. J. Joosse) en een catecheet (drs. J.J.C. Maas) van de Theologische Faculteit Tilburg en de Katholieke Theologische Hogeschool Utrecht.

Een belangrijke bijdrage in het tot stand komen van deze analyse is een werkweek geweest, die de groepen CADIR en SEMANET eind mei 1984 te Lyon hielden. Een deel van de besprekingen was toen gewijd aan de semiotische analyse van het doopritueel, met name van het gebed. Bovendien zijn de auteurs de overige leden van de SEMANET-groep dankbaar voor diverse kritische opmerkingen, suggesties en aanvullingen met betrekking tot dit verslag.

We beginnen met een inleidende paragraaf waarbij we stilstaan bij de methode van de semiotiek en de consequenties hiervan met betrekking tot de specifieke aard van het object: een liturgisch ritueel. In de volgende paragrafen worden de afzonderlijke onderdelen van de opening van het doopritueel geanalyseerd: de proloog, de openingszang (waarbij we echter afzien van een semiotische analyse van de melodie) en het gebed. De technische termen van het semiotisch begrippeninstrumentarium van Greimas zullen we zoveel mogelijk uitleggen, hetzij in de tekst zelf, hetzij in de aantekeningen. Zo nodig wordt tussen haakjes ook de oorspronkelijke Franse term vermeld. We besluiten met enkele concluderende opmerkingen.

1. SEMIOTIEK EN LITURGIE

1.1. Het "generatief traject"

De algemene opzet van de semiotische theorie van Greimas wordt het best aangeduid met het begrip generatief traject (parcours g n ratif). De tekst van ons doopritueel kunnen we een semiotisch object noemen. Deze tekst of dit discours is het resultaat van een bepaald productieproces van betekenisvormgeving (significatie). Het genereren van dit discours verloopt langs een traject "dat gaat van het meest eenvoudige naar het meest ingewikkelde, van het meest abstracte naar het meest concrete"³. De elementaire betekenseenheden, die met behulp van het semiotisch vierkant in model gezet kunnen worden, vormen het meest eenvoudige of het meest abstracte. Naarmate men bij het genereren steeds verder gaat langs het generatief traject, wordt de tekst of het discours ook steeds concreter, maar tevens steeds ingewikkelder. Het netwerk van relaties tussen de elementen die betekenis tot stand brengen wordt steeds dichter en verder opgevuld. Het zichtbaar worden van dit netwerk in een concrete tekst is een procedure die men aanduidt met de term tekstualisatie.

Het generatief traject bestaat volgens Greimas uit verschillende instanties en componenten. "De semio-narratieve structuren vormen het meest abstracte niveau, het vertrekpunt van het generatief traject. Zij worden voorgesteld in de vorm van een semiotische en narratieve grammatica, die twee componenten bevat: een syntactische en een semantische, en twee niveaus van diepte: (op het diepteniveau) een fundamentele syntaxis en een fundamentele semantiek, en (op het oppervlakteniveau) een narratieve syntaxis en een narratieve semantiek"⁴. De termen 'diepte' en 'oppervlakte' moeten relatief verstaan worden. De discursieve structuren bijvoorbeeld zijn weer 'oppervlakkiger' dan de narratieve oppervlaktestructuren. In de discursieve structuren gaan de semio-narratieve structuren langs de instantie van de verwoording en zo worden deze diepere structuren 'in discours' gezet. Ook hier kunnen we onderscheid maken tussen de syntactische en de semantische component. De discursieve syntaxis beschrijft de procedure van de discursivisatie. Deze procedure

3) GREIMAS, Sémiotique, 158 (art. Parcours g n ratif).

4) GREIMAS, Sémiotique, 159.

omvat drie subcomponenten: de actorialisatie, de temporalisatie en de spatialisatie. De discursieve semantiek omvat de subcomponenten van de chematisatie en de figurativisatie⁵. De verschillende componenten en niveaus van het generatief traject kunnen als volgt in een overzicht worden geplaatst:

G E N E R A T I E F T R A J E C T			
	<u>syntactische component</u>		<u>semantische component</u>
<u>semio-</u> <u>narratieve</u> <u>structuren</u>	diepte- niveau	FUNDAMENTELE SYNTAXIS	FUNDAMENTELE SEMANTIEK
	opper- vlakke- niveau	NARRatieve SYNTAXIS VAN DE OPPERVLAKTE	NARRatieve SEMANTIEK
<u>discur-</u> <u>sieve</u> <u>structuren</u>	DISCURSIEVE SYNTAXIS actorialisatie / discursivisatie temporalisatie spatialisatie		DISCURSIEVE SEMANTIEK thematisatie figurativisatie

Bij de analyse van een discours wordt het generatief traject juist in de omgekeerde richting bewandeld, dus van het meest ingewikkelde en concrete naar het meest eenvoudige en abstracte. Het object wordt als het ware helemaal in onderdelen uiteengelegd, gedeconstrueerd, totdat uiteindelijk de kleinste eenheden geregistreerd zijn, die zelf niet meer verder ontleed kunnen worden⁶. We zijn dan weer aanbeland bij het uitgangspunt van het generatief traject: het diepteniveau met zijn kleinste betekenseenheden die de termen kunnen zijn van een semiotisch vierkant. Dit is dan de structuur die uiteindelijk heel de betekenis van het discours teweegbrengt.

Overigens is het bij een semiotische analyse niet per se noodzakelijk dat er een semiotisch vierkant gevonden wordt. De analyse van bijvoorbeeld alleen de discursieve structuren of enkel het oppervlakteniveau kan soms reeds heel wat inzicht brengen in de betekenisstructuur

5) Vgl. GREIMAS, Sémiotique, 160.

6) Zie: GREIMAS, Sémiotique, 14 (art. Analyse).

van een discours. Vanuit de semiotische methode gezien is er voor elke tekst een eigen aangepaste benadering. De ene tekst vraagt eerder een benadering vanuit de discursieve analyse, een andere tekst laat zich gemakkelijker behandelen vanuit bijvoorbeeld de narratieve syntaxis van de oppervlakte⁷. In de semiotiek is dus de relatie tussen de theorie en het object van analyse niet strikt bepaald. De methode van analyseren volgens het generatief traject laat zich richten door de tekst zelf. Dit brengt met zich mee dat wij in de hier volgende analyse dan ook niet altijd consequent alle instanties en componenten van het generatief traject zullen volgen. Dit blijkt met name op twee punten. Zo hebben wij steeds de narratieve structuren eerst geanalyseerd en pas daarna de discursieve structuren, terwijl vanuit het generatief traject gezien een omgekeerde volgorde meer voor de hand zou liggen. Bovendien hebben wij in het algemeen vrij weinig aandacht besteed aan de semantische component, vooral op discursief en narratief niveau. Beide keuzen hangen ook samen met de ontwikkeling van de wijze van analyseren binnen de SEMANET-groep. Tot voor kort had deze groep nauwelijks ervaring met de benadering van de discursieve structuren en lag het accent overwegend op de narratieve analyse. Ook ten aanzien van de semantische component erkennen wij dat onze "habitus" hier nog moet groeien.

Wat betreft de componenten: het onderscheid tussen syntaxis en semantiek is een min of meer kunstmatig onderscheid. Bij een concrete analyse kan men deze componenten nooit puur op zich behandelen, maar steeds als met elkaar verbonden. De syntaxis vormt als het ware het lege staketsel, de semantiek belast zich met de opvulling van dat lege skelet. Het wordt bekleed met allerlei semantische investeringen. Op het discursieve niveau bestaat de syntactische component uit het assenstelsel van acteurs, tijd en ruimte. Op het oppervlakteniveau is dat de narratieve reeks met zijn vier fasen en op het diepteniveau het semiotisch vierkant met zijn relaties en operaties. Welnu, bij een analyse zoekt men niet alleen naar de kale structuur, maar ook naar de specifieke invulling daarvan in dit concrete discours. Wanneer men bijvoorbeeld bij de discursivisatie de concrete acteurs gevonden heeft, dan rijst onmiddellijk de vraag naar de actantiële rollen enerzijds en de

7) Vgl. GREIMAS, *Sémiotique*, 346 (art. Sémiotique): '(...) la génération sémiotique d'un discours sera représentée sous forme d'un parcours génératif comportant bon nombre de niveaux et de composantes, distinctions qui ne sont peut-être que provisoires, opérationnelles, mais qui permettent de situer, les uns par rapport aux autres, les différents champs d'exercice de l'activité sémiotique'.

thematische rollen anderzijds. Hetzelfde geldt op het oppervlakteniveau (wat is de waarde van de waarde-objecten?) en op het diepteniveau (welke kleinste betekenseenheden moet men plaatsen op het semiotisch vierkant?).

1.2. Segmentatie van de tekst

Alvorens een semiotische analyse van een tekst te beginnen, is het nodig deze tekst eerst duidelijk af te grenzen en, wanneer het om een uitgebreide tekst gaat, deze in te delen. De verdeling van een tekst in kleinere eenheden maakt het gemakkelijker de interne organisatie ervan te herkennen. Bij de indeling van een tekst kan men op verschillende manieren te werk gaan.

Typografisch worden in ons doopritueel de proloog, het openingslied en het gebed als aparte onderdelen gepresenteerd. De typografie als zodanig vormt ook een teken en kan dus in de semiotische analyse worden betrokken. Deze indeling vanuit de typografie wordt ondersteund door liturgische vorm- of genrecriteria.

In de semiotiek dient de geleiding van het object dat men analyseert, altijd vanuit het object zelf te gebeuren. Alleen de tekst en zijn betekenis vormen het criterium. Het geleidingsprincipe van de opening van ons doopritueel vinden we in de slotregels van de proloog (r. 24-25):

'Laten wij zingen dat het gebeuren mag.
Laten wij bidden om de Geest van onze God'.

Deze twee regels structureren de opening van het doopritueel. Zij dramatiseren wat er narratief gesproken aan de hand is. Immers, wat de diaken in de proloog verwoordt, is gericht op de oproep die in deze regels vervat ligt en door middel van de figuren 'zingen' en 'bidden' wordt respectievelijk verwezen naar de openingszang en het gebed.

Wij stellen voor om de drie onderdelen (proloog, openingszang en gebed) voortaan aan te duiden als sequentie I, II en III. Een sequentie is in de narratieve semiotiek de naam voor een voorlopige tekstuele eenheid die men verkrijgt door middel van de procedure van de segmentatie. Een sequentie kan zelf weer worden onderverdeeld in segmenten. Een sequentie wordt van andere sequenties die eraan voorafgaan of erop volgen, onderscheiden door de aanwezigheid van zgn. grenspalen (demarcateurs). Voegwoorden (zoals 'maar', 'toen', 'nadat', 'ofschoon', enz.)

kunnen als zodanig dienen, maar ook veranderingen van plaats, tijd, personages. Andere criteria om sequenties in te delen, zijn bv. formele eigenschappen (een verhaal kan bestaan uit beschrijvingen, dialogen, vertellingen, e.d.; in ons geval: een ritueel bestaande uit gebeden, lezingen, liederen, enz.) of semantische kenmerken ('wandeling', 'dans', 'jacht', 'droom', enz.) van de teksteenheid⁸.

Er zijn in de semiotiek ook nog andere mogelijkheden om een tekst in te delen, bijvoorbeeld in discursieve eenheden of discursieve situaties. Deze indeling hoeft niet per se overeen te komen met de indeling in sequenties. De geleding van de tekst in discursieve eenheden komt tot stand "door de discursivisatie (of het 'in discours zetten') van de semiotische structuren (van narratief karakter). Vanuit dit oogpunt zijn de discursieve eenheden bewoerde eenheden die te herkennen en te definiëren zijn door middel van bijzondere wijzen van de discursieve verwoording"⁹.

Men kan een discursieve situatie vergelijken met de afbakening van een scène in een toneelstuk. Iedere verandering van acteurs, plaats of tijd bepaalt een nieuwe situatie¹⁰. In deze zin kan men een discursieve situatie ook wel omschrijven als de rangschikking van één of meer acteurs in een nauwkeurige situatie van ruimte en tijd¹¹. In het doopritueel vinden we dan drie discursieve situaties die in dit geval wel overeenkomen met de sequenties. De proloog is een aparte 'scène' waarin de diaken zich richt tot de overige aanwezigen. Daarop volgt het lied, uitgevoerd door voorzanger(s), koor en allen en tenslotte het gebed, uitgesproken door de priester.

8) GREIMAS, Sémiotique, 324-325 en 328 (art. Segmentation en Séquence). Wij zouden op dit punt Greimas nog verder kunnen aanvullen. Zo kunnen sequenties ook ingedeeld worden op grond van "de vorm van de vorm": stilistische eigenschappen, zoals woordherhalingen, wisseling van metaforen, rijmvormen, e.d. Een ritueel kan men bijvoorbeeld ook indelen op basis van meer "inhoudelijk" bepaalde genres: smeking, lofprijzing, belijdenis, verkondiging, anamnese, enz.

9) GREIMAS, Sémiotique, 407 (art. Unité).

10) Vgl. A.-J. GREIMAS, Maupassant, La sémiotique du texte: exercices pratiques, Paris, 1979, 67: 'Le comportement des acteurs discursifs peut alors servir à la segmentation du texte, tandis que la présence et l'absence, les apparitions et les disparitions d'acteurs et les changements significatifs de leur prédicats peuvent-elles être considérés comme des démarcateurs du texte, au même titre que les critères spatio-temporelles'.

11) Vgl. GROUPE d'ENTREVERNES, Eléments d'analyse, L'analyse de la composante discursive, in: Sémiotique & Bible 7(1982) no. 28, 2-3.

1.3. Verwoording en bewoording

In de vorige paragraaf opperden we de mogelijkheid om de tekst van het doopritueel in te delen in discursieve situaties. We noemden daarbij de acteurs zoals deze aangegeven staan in de rubrieken. Het gaat hier dan om acteurs op het vlak van de bewoorde verwoording. We stoten hier op een belangrijk onderscheid met betrekking tot een liturgisch ritueel: het onderscheid tussen de verwoording en de bewoording. Omdat het hier om fundamentele begrippen gaat, zowel met betrekking tot de teksten als met betrekking tot de rubrieken van een ritueel - zoals we dadelijk zullen zien -, is het noodzakelijk bij dit onderscheid wat nader stil te staan.

De bewoording (énoncé) is datgene wat onder woorden gebracht wordt, een concrete tekst, in ons geval de tekst van het doopritueel. De bewoording is het resultaat of het produkt van de verwoording (énonciation). De instantie van de verwoording produceert de bewoording.

Bij de analyse van een tekst is alleen de bewoording gegeven, maar dit produkt vooronderstelt altijd de act van de verwoording, de taalhandeling (acte de langage), waarbij taal als systeem (langue) omgezet wordt in concrete taal, in een concreet discours (langage). De verwoording zelf wordt nooit als zodanig gemanifesteerd. Zij wordt alleen maar logisch voorondersteld en blijft altijd impliciet. De instantie van de verwoording is een effect van de bewoording (en niet omgekeerd!)¹².

Deze instantie kan in twee polen geleed worden: de positie van degene die verwoordt (énonciateur) en die van degene tot wie de verwoording zich richt (énonciataire). Degene die verwoordt, is de impliciete bestemmer (destinateur) van de verwoording, degene tot wie de verwoording zich richt, is de impliciete bestemming (destinataire)¹³. Nogmaals, het gaat dus om een impliciete en logisch vooronderstelde instantie. Logisch voorondersteld vanwege het bestaan van de bewoording. Het subject of de instantie van de verwoording mogen we niet identificeren met de auteur of de spreker van een tekst. In de semiotiek wordt de tekst dus gedacht als een zelfstandige grootheid, als los van de concrete auteur of spreker. Het subject van de verwoording is nooit zo maar een "personage", maar veeleer een "instance de structuration"¹⁴.

12) GROUPE d'ENTREVERNES, Eléments d'analyse, in: Sémiotique & Bible 7(1982) no. 28, 5.

13) Zie: GREIMAS, Sémiotique, 125 (art. Enonciateur/énonciataire).

14) Rudiments d'analyse (XI), Enonciation du discours et énonciation dans le discours, in: Sémiotique & Bible 3(1978) no. 11, 1.

Het is geen sprekend of schrijvend subject, maar een logisch subject¹⁵.

Maar dit alles wil niet zeggen, dat er in de bewoording geen sporen te vinden zijn van de instantie van de verwoording. Wanneer dit het geval is, dan spreekt men van de bewoorde verwoording (énonciation énoncée). De bewoorde verwoording mag niet verward worden met de verwoording zelf. De verwoording is de logische vooronderstelling van de bewoording, de bewoorde verwoording is slechts de nabootsing die binnen het discours het verwoordende handelen imiteert¹⁶.

De bewoording als resultaat van de verwoording kan dus elementen bevatten, die verwijzen naar de instantie van de verwoording. Het gaat dan om twee soorten elementen. Van de ene kant betreft het de persoonlijke en bezittelijke voornaamwoorden, eigennamen, waardeschattende bijvoeglijke naamwoorden en bijwoorden. Ook aanduidingen van ruimte ('hier', 'ginds', 'ver', enz.) en tijd ('nu', 'vandaag', enz.) kunnen verwijzingen zijn naar de instantie van de verwoording. Van de andere kant betreft het performatieve werkwoorden¹⁷. Al deze elementen maken het mogelijk om zich de instantie van de verwoording voor te stellen en deze te construeren. De procedures die deze elementen als nabootsingen van de instantie van de verwoording in een discours zichtbaar maken, heten: ontkoppeling en koppeling¹⁸.

15) Vgl. GREIMAS, Sémiotique, 79 (art. Débrayage): '(...) le sujet de l'énonciation responsable de la production de l'énoncé, reste toujours implicite et présupposé, (...) il n'est jamais manifesté à l'intérieur du discours-énoncé (aucun 'je', rencontré dans le discours, ne peut être considéré comme sujet de l'énonciation proprement dite, ni identifié à lui: il ne s'agit là que d'un simulacre de l'énonciation, c'est à dire d'une énonciation énoncée ou rapportée)'. Vgl. ook L. PANIER, Enonciation et mise en discours, in: Sémiotique & Bible 7(1982) no. 28, 46: '(...) si l'on parle d'un "sujet de l'énonciation", ou d'une "instance" de l'énonciation, c'est pour désigner un rôle dans une opération logiquement présupposée par l'existence du discours, et non un personnage, auteur ou locuteur (...). Dans le discours énoncé le sujet qui parle est "mis en forme(s)", mais cette mise en forme présuppose logiquement un rôle pour un sujet de cette mise en forme, c'est le sujet de l'énonciation, qui n'est pas identique au sujet qui parle car il est un sujet logique et non un sujet parlant'.

16) GREIMAS, Sémiotique, 128 (art. Enonciation).

17) GREIMAS, Sémiotique, 123-124 (art. Enoncé).

18) GREIMAS, Sémiotique, 79-82 (art. Débrayage) en 119-121 art. Embrayage). Op deze procedures komen we verderop nog terug.

1.4. Rubrieken in een ritueel

Een liturgisch ritueel bestaat uit teksten en rubrieken. De teksten worden uitgesproken of gezongen. Zij behoren duidelijk tot het vlak van de bewoording. Zij vormen het discours in strikte zin en in dit discours kunnen zich sporen van de verwoording voordoen: bewoorde verwoording. Maar tot welk vlak behoren de rubrieken: ook tot dat van de bewoording of tot het vlak van de verwoording?

Rubrieken zijn voorschriften of regels volgens welke de eredienst voltrokken moet worden. Ze bevatten bijvoorbeeld aanwijzingen voor de ruimtelijke opstelling en de bewegingen, de uit te spreken teksten en de te voltrekken handelingen en gebaren die al of niet het uitspreken van de tekst begeleiden. Kortom, zij regelen het verloop van de liturgische viering. Met andere woorden: rubrieken vormen een soort "gebruiksaanwijzing", ze behoren tot de "regie". Men kan ze vergelijken met de spelregels bij een voetbalspel of met de aanwijzingen bij de partituur van een uit te voeren muziekstuk. Rubrieken maken het uitvoeren van de liturgie mogelijk. In termen van de narratieve semiotiek: rubrieken vormen de toerusting voor de performantie¹⁹. Het gaat dan om de elementen van moeten-handelen (devoir-faire) en weten-te-handelen (savoir-faire). En het totale ritueel (met teksten en rubrieken) als "draaiboek" vormt dan de toerusting voor de uitvoering van het ritueel "in actu", de performantie van de concrete viering.

De instantie die de overgang van de toerusting naar de performantie bewerkstelligt, is de instantie van de verwoording. Dit is een bemiddelende instantie die het discours als bewoording produceert. De bemiddeling vindt - om het in de termen van F. de Saussure te zeggen - plaats tussen de taal als systeem (langue) en de taal als proces (langage, parole). Het systeem (de verwoording) vormt de toerusting die een noodzakelijke voorwaarde is voor de performantie (de bewoording)²⁰.

Rubrieken maken dus de uiteindelijke performantie van de liturgische teksten (en gebaren, enz.) mogelijk. In een ritueel komen ze ech-

19) Vgl. GROUPE d'ENTREVERNES, Eléments d'analyse, in: Sémiotique & Bible 7(1982) no. 28, 4: 'Le rapport entre énoncé et énonciation correspond au rapport entre une performance et une compétence. Un discours réalisé (ce discours que j'analyse) est le résultat d'une performance qui, comme toute performance, présuppose une compétence'.

20) L. PANIER, Enonciation et mise en discours, in: Sémiotique & Bible 7(1982) no. 28, 46: '(...) il y a une compétence de l'énonciation et une performance de l'énonciation. L'énonciation est le passage de la langue (du système, du paradigme) au discours (au procès, au syntagme), ou encore la mise en discours de la langue'.

ter als bewoording voor. Tussen de teksten van de gebeden, liederen, lezingen en andere liturgische teksten vinden we (de teksten van) de rubrieken. Let wel, we analyseren dan dus het ritueel als een voorgegeven schriftelijk discours. Naast de teksten in strikte zin komen dus ook de rubrieken in het ritueel als bewoording voor. Het zijn de op schrift gestelde handelingen, gebaren, bewegingen, enz. die uitgevoerd moeten worden. We stelden reeds vast dat in het discours van de teksten in strikte zin zich sporen van de verwoording (die dan bewoord is) kunnen voordoen. Welnu, ook in de rubrieken kan dit het geval zijn. De schriftelijke tekst van de rubrieken kan als bewoording evenzo sporen of nabootsingen van de (bewoorde) verwoording bevatten. Deze sporen verwijzen dus naar de (altijd impliciete) instantie van de verwoording.

In onze analyse zullen we voortdurend onderscheid maken tussen (de teksten van) de rubrieken en de teksten in strikte zin (gebeden, liederen, lezingen en andere liturgische teksten). Zo spraken we reeds over acteurs op het vlak van de rubrieken (bijvoorbeeld de diaken, de priester, het koor, enz.). Maar ook op het vlak van de teksten in strikte zin komen we allerlei acteurs tegen (zoals 'ik', 'wij', 'u allen', enz.). Hier rijst de vraag of men deze acteurs zonder meer aan elkaar gelijk kan stellen. Wellicht zou het semiotisch begrippeninstrumentarium op dit punt nog verder verfijnd kunnen worden. In elk geval biedt het onderscheid tussen deze twee vlakken de mogelijkheid om niet alleen aandacht te geven aan de problematiek van de significantie - die in de semiotiek centraal staat -, maar minstens ook de problematiek van de communicatie te signaleren. Het aspect van communicatie kan immers mede betekenisproducerend zijn voor een discours dat gecommuniceerd wordt. Juist in liturgie is dit aspect van communicatie zeer essentieel.

Er is ook een andere benadering van rubrieken in een ritueel mogelijk. Deze bestaat hierin dat men het liturgisch ritueel converteert tot een "verhaal". Het ritueel beschouwt men dan als een soort verslag van een reeks gebeurtenissen die na elkaar plaatsvinden, of beter: als een draaiboek, een scenario van gebeurtenissen die nog moeten plaatsvinden, een programma dat nog gerealiseerd moet worden²¹. Ook in deze

21) Vgl. in dit opzicht bv. de analyse die Annie Perrin heeft gemaakt van eucharistische gebeden: '(...) la liturgie eucharistique dans son ensemble est organisée comme un récit. On peut la décrire comme une suite de programmes mettant en scène des acteurs représentés dans les textes'. A. PERRIN, Approche sémiotique de prières et liturgies eucharistiques, in: Sémiotique & Bible 6(1981) no. 24, 8.

benadering behoren zowel de rubrieken als de teksten in strikte zin tot de bewoording. De teksten in strikte zin (gebeden, enz.) vormen hier als het ware een "verhaal in een verhaal". Dit laatste "verhaal" bestaat dan uit de rubrieken. Deze vormen het kader voor het "verhaal" van de teksten. Hier spelen de procedures van interne ontkoppeling en koppeling²² een rol.

De vraag is of deze beschouwingwijze zoveel verschilt van de vorige, want ook in een tot "verhaal" geconverteerd ritueel zal het "verhaal" van de rubrieken verwijzen naar de instantie van de verwoording, zij het uiteraard op een zeer ontkoppelde wijze, omdat rubrieken doorgaans objectief geformuleerd zijn. Het voordeel van deze benadering is wel dat men het ritueel meer als één geheel kan beschouwen. Alles is tot "verhaal" geworden: men heeft enkel te doen met de (schriftelijke) tekst van het ritueel. Dit bestaat dan uit het "verhaal" van de rubrieken, dat het "verhaal" van de teksten in strikte zin omvat. (Weliswaar is dat in een niet geconverteerd ritueel ook het geval, maar men is dan toch methodisch gedwongen de teksten in strikte zin en de rubrieken (gebaren, ruimte, e.d. in schriftelijke tekst weergegeven) eerst apart te analyseren om daarna de afzonderlijke resultaten te integreren). Een nadeel van de andere benadering is dat men eerst de "omweg" van de conversie moet bewandelen: het voorgegeven ritueel omzetten in een nieuw "verhaal"-discours. Hoe dan ook, in beide gevallen hebben we te doen met een analyse van een schriftelijke tekst, van het ritueel "op papier". Beide benaderingen komen ook hierin overeen, dat het gaat om het ritueel als een draaiboek (programme idéal), als "moetende worden uitgevoerd".

Wanneer men een liturgie als concreet uitgevoerd, als "in actu" (programme réalisé) wil analyseren, komen de zaken heel anders te liggen. Immers, een ritueel vormt dan een complex semiotisch object dat als totaliteit vrijwel niet te beschrijven is. Men moet dan eerst verschillende niveaus onderscheiden, waarop het ritueel geanalyseerd wordt: teksten, gebaren, muziek, ruimte, enz. Daarna kan men de onderscheiden niveaus met elkaar in syncretisme brengen. De rubrieken als zodanig komen dan niet meer voor, want we hebben niet meer te doen met schriftelijke teksten. Tijdens de uitvoering van het voorgegeven ritueel worden de als verbale en schriftelijke tekst voorkomende rubrieken

22) GREIMAS, Sémiotique, 80 (art. Débrayage, m.n. par. 4) en 120 (art. Embrayage, par. 6).

als het ware getransformeerd tot een "tekst" van een andere orde. Gebaren en handelingen vormen dan een gestueel-somatisc discours, bewegingen zijn tot een ruimtelijke "tekst" geworden, de schriftelijk weergegeven teksten in strikte zin zijn dan een mondeling discours. Bij het ritueel "in actu" bestaan de rubrieken alleen nog als vooronderstelling; zij maken de concrete uitvoering, de performantie van het ritueel mogelijk. In het vervolg analyseren wij het dooprutueel enkel als draaiboek, als voorgegeven tekst. De analyse van een ritueel "in actu" is niet gemakkelijk, omdat de semiotiek op dit terrein nog nauwelijks ontwikkeld is.

2. ANALYSE VAN SEQUENTIE I: DE PROLOOG

De proloog loopt uit op de slotregels 'Laten wij zingen dat het gebeuren mag. Laten wij bidden om de Geest van onze God' (r. 24-25). Bij de segmentatie hebben wij deze regels aangegeven als regels die de drie openingssequenties structureren. Zij dramatiseren wat er narratief gebeurt. Wij beginnen daarom met de organisatie van de tekst op het oppervlakteniveau (narratieve syntaxis). Daarna behandelen we de discursieve structuren van de proloog om tenslotte door te stoten naar het diepteniveau.

2.1. Narratieve syntaxis

2.1.1. Beïnvloeding van beïnvloeding

'Laten wij zingen' en 'laten wij bidden' zijn vormen van beïnvloeding (manipulation). Maar we treffen hier niet een gewone beïnvloeding aan; hier is iets bijzonders aan de hand. 'Zingen' en 'bidden' zijn namelijk op zich ook weer beïnvloeding. Er wordt gezongen met een bepaald doel: 'dat het (= dat God nu ook voor ons en voor dit kind genadig zal zijn) gebeuren mag'. En er wordt gebeden 'om de Geest van onze God'. Narratief gesproken hebben wij hier te doen met een dubbele beïnvloeding of een beïnvloeding in de tweede graad.

Beïnvloeding geschiedt altijd door een bestemmer (destinateur) ten aanzien van een bestemming (destinataire) met het oog op de uitvoering van een bepaald programma. Bij beïnvloeding gaat het dus niet om een operatie (een actie van een persoon ten aanzien van een zaak), maar om een actie van een persoon ten aanzien van een andere persoon (andere personen), opdat deze laatste een bepaald programma zal (zullen) uitvoeren. Centraal staat niet een doen-zijn (pragmatische dimensie), maar een doen-handelen (cognitieve dimensie)²³.

In r. 24-25 treffen we dus een dubbele beïnvloeding aan: 'laten...' en 'zingen' c.q. 'bidden'. Beide vormen verwijzen naar het vlak van de verwoording. Ze brengen activiteiten van iemand die verwoordt

23) GREIMAS, Sémiotique, 220 (art. Manipulation).

ter sprake ten aanzien van iemand tot wie de verwoording gericht is.

Bij het 'zingen' en 'bidden' gaat het om een bepaald soort communicatie waarin door een bestemmer ('wij') aan een bestemming ('onze God') wordt voorgesteld zich te verbinden met een bepaald handelen: genadig zijn en gave van de Geest. We kunnen hier spreken van een intersubjectieve communicatie waarin de bestemming al of niet een contract kan aangaan²⁴. Maar behalve op een contractuele structuur is deze beïnvloedende communicatie ook gebaseerd op een modale structuur. De bestemming of de beïnvloede wordt in een positie gebracht, waarin hij niet meer vrij is. Hij wordt toegerust met een niet kunnen niet handelen (ne pas pouvoir ne pas faire). De bestemming wordt als het ware verplicht om het aangeboden contract te accepteren²⁵. Welnu, het is juist dit element van toerusting (compétence) dat in het discours van de proloog van meet af aan verondersteld wordt: 'Hij is dezelfde, gisteren en vandaag' (r. 21). God is gehoorzaam aan zijn eigen wezen. Door te zingen en te bidden lijkt de modale toerusting van God als bestemming-subject slechts in die zin getransformeerd te worden, dat er een willen-handelen (vouloir-faire) als element aan wordt toegevoegd. En ook dit toerustingselement van God wordt geacht vóór elk zingen of bidden aanwezig te zijn, want 'Hij zal nu ook...' (r. 22-23).

De regels 21-23 ('Hij is dezelfde, gisteren en vandaag. Hij zal nu ook voor ons en voor dit kind genadig zijn') besluiten het segment van de proloog, waarin het gaat over de betekenis van het feit dat alles, en met name het water, klaar staat voor de doop (r. 11-12). We komen dadelijk uitvoeriger op dit segment terug, maar merken nu alvast op, dat er een relatie bestaat tussen enerzijds de betekenis ('... en dat betekent...') van het gegeven dat alles klaar staat en anderzijds de modale toerusting van de bestemming. In de betekenis van genoemd gegeven manifesteert zich de toerusting van God als een kunnen-handelen (pouvoir-faire) voor de hoofdperformantie ('genadig zijn') waartoe Hij gecontracteerd wordt.

Niettemin, met het oog op het tot stand komen van het contract zelf zal er gezongen en gebeden worden. Dit brengt ons op de tweede

24) GREIMAS, Sémiotique, 69-71 (art. Contrat), m.n. par. 1 (contrat implicite) en par. 5 (contrat fiduciaire); vgl. 94-95 (art. Destinateur/Destinataire). Komen de bestemmer/bestemming voor als actanten van de communicatie, dan worden zij met een kleine letter geschreven. Zijn ze echter actanten van de vertelling, voorkomend in de beïnvloedende fase van de narratieve reeks, dan schrijft men ze met een hoofdletter.

25) GREIMAS, Sémiotique, 220 (art. Manipulation).

vorm van beïnvloeding. Het "manipulerende" handelen ten aanzien van God is namelijk op zichzelf weer een performantie waartoe een Bestemmer (de diaken - op het niveau van de rubrieken) aanzet: 'Laten wij...'. Het 'wij' laat zich verbinden met de performantie van zingen en bidden, welke - zoals we zojuist zagen - zelf een beïnvloeding is. Daarmee wordt de gemeente feitelijk uitvoerder van een voorgeprogrammeerde reeks activiteiten (het ritueel). Het is wellicht nog beter om hier te spreken van een zelfbestemmer (autodestinateur). Weliswaar beïnvloedt de diaken de gemeente, maar hij spreekt op een inclusieve manier: 'wij'. De gemeente wordt door de diaken als Bestemmer verondersteld. In het 'wij' is de Bestemmer geïmpliceerd. Aldus gaat van het spreken van de diaken een persuasieve werking uit ten aanzien van de aanwezigen. De gemeente bestemt zichzelf dus tot zingen en bidden. Zij is op deze manier intern gestructureerd als een syncretisme van participerende acteurs die verschillende actantiële rollen (zoals Bestemmer, subject van handelen) op zich nemen. Met andere woorden: hier is de contractuele structuur van de beïnvloeding tot zingen en bidden reeds van tevoren gegeven en komt deze structuur niet nu pas tot stand.

Wat de modale structuur betreft: de gemeente bevindt zich in een positie van niet kunnen niet handelen. Zij wordt namelijk opgeroepen en roept zichzelf op tot zingen en bidden. Als zodanig is de gemeente dus niet meer vrij. Dit is temeer het geval omdat de diaken in de proloog de gemeente heeft doen weten, dat de Bestemming ('God') ten aanzien van wie zij beïnvloedend moeten optreden, reeds is toegerust met een niet kunnen niet handelen en een willen-handelen (r. 21-23). Door de actantiële rol van Bestemmer op zich te nemen - tot tweemaal toe zegt hij: 'Laten wij...' - voegt de diaken aan de modale toerusting van de gemeente het element van een willen-handelen (vouloir-faire) toe.

Tussen beide vormen van beïnvloeding (van God en van de gemeente) bestaat een verschil en een overeenkomst in de contractuele c.q. modale structuur. Het verschil betreft datgene wat bij de bestemming reeds van meet af aan geïmpliceerd is en datgene wat beoogd wordt. De zelfbeïnvloeding van de gemeente vooronderstelt vanaf het begin een contract, namelijk het ritueel dat aangegaan wordt, en de daarbij behorende modale structuur van een niet-kunnen niet-handelen. Deze zelfbeïnvloeding heeft het toerustingselement van willen-handelen op het oog. Daarentegen impliceert de beïnvloeding ten aanzien van God van tevoren een modale structuur (van niet-kunnen niet-handelen en willen-handelen).

len). Het doel van deze beïnvloeding is het vestigen van een contractuele structuur, namelijk 'dat het gebeuren mag', dat wil zeggen dat God 'nu ook voor ons en voor dit kind genadig zal zijn'.

De overeenkomst bestaat in het feit dat beide vormen van beïnvloeding slechts zeer ten dele die elementen van toerusting behoeven te realiseren, welke doorgaans in deze fase van de narratieve reeks gerealiseerd worden. Men zou kunnen zeggen dat de zelfbeïnvloeding van de gemeente ('Laten wij...') en de beïnvloeding van God door de gemeente ('zingen dat het gebeuren mag' en 'bidden om de Geest van onze God') niet geheel overbodig zijn.

2.1.2. Narratieve programma's

Het slot van de proloog fungeert narratief gezien als een beïnvloeding van een beïnvloeding. De laatste beïnvloeding is gericht op God: dat Hij genadig zal zijn. God moet subject van handelen (sujet de faire) worden in een performantie van genadig zijn. Maar in de proloog wordt ook nog een andere performantie genoemd: die van het 'wij'. Hoe verhouden deze performanties zich tot elkaar?

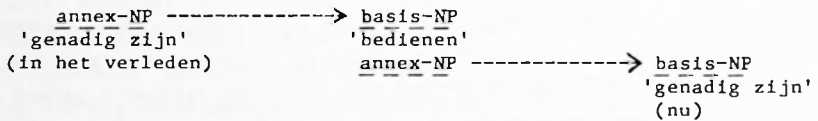
'Wij bedienen vandaag het sacrament van de doop'. Deze woorden uit r. 1 worden in de tekst nader verklaard in r. 11-12. Daar gaat het over betekenisvol water dat - als specificatie van 'alles' - gereed staat voor de doop. Het bedienen van de doop heeft op een of andere wijze met water van doen. Het sacramentele van de doop ligt o.a. besloten in datgene wat het gereed staande water betekent.

'Bedienen' is hier met andere woorden: bedienen van betekenis, significantie laten gelden. Enerzijds is deze significantie, met het gereed staan van het doopwater, vooraf reeds gegeven, maar doordat men haar in de doop tot gelding brengt, wordt zij anderzijds pas dan gerealiseerd. De significantie bestaat hierin dat 'Hij' ('God de Heer') genadig is' (r. 23). Dit genadig zijn is dan een samenvatting van r. 13-20, de betekenis van het water.

De proloog brengt dus twee onderscheiden performanties met elkaar in relatie: die van het 'bedienen' door het 'wij' en die van het genadig zijn' door 'Hij'. Hoe kunnen wij nu de relatie tussen deze twee performanties, c.q. narratieve programma's karakteriseren? Om verschillende narratieve programma's (NP's) met elkaar in relatie te brengen heeft men in de semiotiek het model van het complexe NP ontwikkeld. Het

algemene NP heet daarin basis-NP (PN de base) en de vooronderstelde programma's die noodzakelijk zijn om dit NP te realiseren: hulp-NP's (PN d'usage). Wanneer een hulp-NP wordt uitgevoerd door een ander subject van handelen dan het subject van het basis-NP, spreken we van een annex-NP (PN annexe)²⁶. Dit model blijkt hier echter niet zonder meer toepasbaar. Toepassing van dit analysemodel laat dan ook het specifieke zien van deze relatie in dit discours.

Het onderscheid tussen basis-NP en annex-NP gaat hier niet op. Normaal wordt de relatie tussen de twee NP's zo gedacht, dat het basis-NP zich slechts kan realiseren op grond van de realisatie van het annex-NP. Er is sprake van een logisch-temporele opeenvolging van het annex- en het basis-NP. Welnu, de relatie die de tekst van de proloog legt tussen de twee genoemde NP's is hiermee niet volledig getypeerd. Immers, 'bedienen' kan niet zonder voorafgaand 'genadig zijn' (gedramatiseerd in r. 13-20) dat het water betekenisvol doet zijn. Maar omgekeerd kan 'genadig zijn' (r. 23) als betekenis van het voor gebruik gereed staande water niet zonder de performantie van 'bedienen'. De NP's liggen niet op een enkelvoudige, maar op een tweevoudige manier in elkaars verlengde:

'Bedienen' is retrospectief en prospectief bepaald door 'genadig zijn'.
'Genadig zijn' is prospectief en retrospectief bepaald door 'bedienen'.

In de performantie van het 'bedienen van het sacrament van de doop' wordt de actantiële rol van subject van handelen vervuld door het 'wij'. Het betekenisvolle doopwater verschaft aan dit subject elementen van toerusting. De verleende modale objecten bestaan in een moeten-handelen (devoir-faire) en een weten-te-handelen. Dit wordt gedramatiseerd in 'Alles staat klaar' (r. 11) en 'Het water staat gereed' (r. 12). Maar anderzijds worden aan het subject van handelen in de performantie van 'genadig zijn' ('Hij', 'God de Heer') ook elementen van toerusting verschaft, doordat het sacrament van de doop bediend wordt of gaat worden en daarmee de betekenis tot gelding gebracht wordt. Deze elementen

26) GREIMAS, *Sémiotique*, 298 (art. Programme narratif).

zijn eveneens een moeten-handelen en een weten-te-handelen. Dit wordt - proleptisch, in de vorm van een futurum - verwoord in r. 22-23: 'Hij zal nu ook voor ons en voor dit kind genadig zijn'. 'Hij zal' betekent: Hij kan niet anders dan (op grond van zijn daden in het verleden, en bovendien: Hij zal zijn weg vinden (in deze en de komende tijd)). In beide vormen van toerusting gaat het om een element van virtualiteit (moeten) en een element van actualiteit (weten)²⁷.

2.1.3. Sanctie

Afgezien van 'laten wij zingen' (r. 24) en 'laten wij bidden' (r. 25), waarmee de volgende twee sequenties worden ingeleid, brengt de tekst van de proloog nog een andere performantie met 'wij' als subject van handelen ter sprake, namelijk 'vieren'. 'Wij vieren' staat in r. 4 en 6. In r. 6 wordt het 'vieren' nader bepaald door 'gedenken'. De vraag die we nu stellen is: hoe brengt de tekst de performanties van 'bedienen' en 'vieren' met elkaar in relatie? Daartoe moeten we eerst 'vieren' narratief nader karakteriseren.

Wij stellen voor om de liturgische activiteit van 'vieren' te omschrijven als een positieve sanctie over een bepaalde gerealiseerde conjunctie- of disjunctiesituatie, waarbij deze sanctie zelf tegelijkertijd als een cognitief object wordt uitgewisseld ('gedenken') in een performantie van onderlinge participatieve communicatie²⁸. Een bepaalde gebeurtenis vieren is dus niet alleen maar constateren dat iets positief is. Vieren is zelf ook een performantie: men deelt aan elkaar mee, dat men deze of gene gebeurtenis als iets positiefs herkent.

In de proloog heeft 'vieren' (resp. 'vieren en gedenken') betrekking op 'geboorte' (resp. van 'het kind' en van het 'wij') en op 'voortgang'. 'Vieren' is hier de positieve sanctie omtrent een disjunctiesituatie en twee conjunctiesituaties, die door de menselijke geboorte tot stand komen. De driedubbel gelede sanctie betreft:

- a) r. 4-5: een situatie (état) waarin het gesitueerd subject (sujet d'état, afgekort als Sg) gescheiden (oftewel disjunct, weergegeven met het teken V) is van een waarde-object (objet de valeur, Ow), in formule: (Sg V Ow), waarbij Sg = kind (nader bepaald als 'een nieuwe mens')

27) Vgl. GROUPE d'ENTREVERNES, Analyse sémiotique des textes, Introduction - Théorie - Pratique, Lyon, 1979, 34-36.

28) GREIMAS, Sémiotique, 47 (art. Communication), m.n. par. 7: communication participative; zie ook: GROUPE d'ENTREVERNES, Analyse sémiotique des textes, 28-29.

en Ow = N. en N. (nader bepaald als ouders: 'het kind van ...'); de waarde van dit object kan men aanduiden met /voorafgaand/, /eerder zijn/. De disjunctie bestaat vooral hierin dat bij de geboorte het kind verschijnt als een aparte, nieuwe mens²⁹;

- b) r. 7-8: een situatie van verbinding (conjunction): (Sg \wedge Ow), waarbij Sg = wij (nader bepaald door 'allen') en Ow = leven (nader bepaald door 'in het licht');

- c) r. 9-10: (Sg \wedge Ow), waarbij Sg = het leven (nader bepaald als 'op deze aarde') en Ow = voortgang (nader bepaald door 'van geslacht op geslacht').

De situaties komen tot stand door 'geboorte', 'geboren zijn'. Op deze wijze wordt de performantie gefigurativiseerd, die de situaties tot stand brengt. Als we ons afvragen wie het subject van handelen van deze performantie is, valt ons het eigenaardige van deze performantie op. Door 'geboorte' en 'geboren worden' te gebruiken kiest de tekst niet voor een handelen, maar voor een "gebeuren". De performantie in strikte zin en het subject van handelen liggen daarin slechts impliciet besloten, maar worden niet expliciet uitgedrukt. De transformatie is een gebeuren waarin een overgang wordt gemaakt van virtueel naar reëel met een nadruk op de eindsituaties: het tot een nieuwe mens geworden kind, de in het licht levende 'wij allen' en het van geslacht tot geslacht voortgang vindende leven. Over deze performantie ('geboorte' of 'geboren zijn') is 'vieren' een positieve sanctie (die tegelijk door het 'wij' aan elkaar gecommuniceerd wordt).

We vroegen naar de relatie tussen de performanties van 'bedienen' en 'vieren', performanties waarin het 'wij' functioneert als subject van handelen. Omdat 'vieren' "slechts" de sanctiefase is van een (merkwaardig) programma van 'geboorte' of 'geboren zijn', moet onze vraag nu anders luiden: op welke wijze brengt de tekst het NP van 'bedienen' in relatie met het NP van 'geboorte'?

Het is dan van belang om vast te stellen dat er in r. 13-15 wederom sprake is van geboorte. Het gereed gezette water betekent op de eerste plaats: 'dat God de Heer, in den beginne, onze aarde uit de water-vloed heeft doen geboren worden'. Het gaat hier om een eerste manifestatie van Gods genadig zijn. Ook hier is het aspect van "gebeuren" niet

29) We kunnen deze disjunctie met evenveel recht ook weergeven als een conjunctie: (Sg \wedge Ow), waarbij Sg = kind en Ow = nieuwe mens zijn.

afwezig vanwege de woorden 'geboren worden'. De rol van subject van handelen wordt weer niet gemanifesteerd. Echter wel die van Bestemmer: 'God de Heer'. Het betreft duidelijk een doen-handelen (faire-faire): 'doen geboren worden'. Als we zien welke acteur de rol van gesitueerd subject op zich neemt en deze vergelijken met de gesitueerde subjecten uit r. 4-10, dan stellen we vast dat de tendens naar universaliteit zich doorzet: 'kind', 'wij', 'het leven', 'onze aarde'. Dit gesitueerd subject 'onze aarde' wordt in de performantie van 'geboren worden' in disjunctie gebracht met de 'watervloed'. De 'watervloed' functioneert bij de geboorte van de aarde, zoals een moeder bij de geboorte van een kind.

Rest ons nog wat nader in te gaan op de narratieve organisatie van het segment dat handelt over de betekenis van het gereed staande water: r. 13-20. We vinden hier vier maal de performantie van Gods genadig zijn uitgedrukt. Al deze performanties zijn in het verleden (vgl. 'gisteren' in r. 21) gerealiseerd. De vier onderscheiden activiteiten van God in r. 13-15, 16, 17-18 en 19-20 komen hierin overeen, dat er disjunctiesituaties gerealiseerd worden. God is subject van handelen in performanties waarin een gesitueerd subject (resp. 'onze aarde', 'de wereld', 'zijn uitverkoren volk' en 'ons') gescheiden wordt van een waarde-object (resp. 'de watervloed', 'de zondvloed', 'het water van de dood' en de 'dood'). De waarde van deze vier waarde-objecten kan men omschrijven als dreiging. Het doopwater illustreert dat Gods genadig zijn bestaat in het weggenomen worden van die dreiging.

Samenvattend: zoals we zagen is het 'bedienen van het sacrament van de doop' het tot gelding brengen van betekenis, dat wil zeggen van Gods genadig zijn. De performantie van het 'wij' kan niet tot stand komen zonder de performantie van God en omgekeerd: de performantie van God wordt pas gerealiseerd als het 'wij' zijn programma uitvoert. Gods genadig zijn wordt allereerst gemanifesteerd in een NP van geboorte van onze aarde uit de watervloed. Een positieve sanctie ('vieren') van de geboorte van dit ene kind, van ons aller geboorte, van het menselijk leven in zijn voortgang, is dan ook een positieve sanctie van Gods genadig zijn. Deze sanctie vindt plaats op het moment dat dit genadig zijn van God in de doopbediening tot gelding gebracht gaat worden. Door op deze wijze 'geboorte' en 'bediening' met elkaar in relatie te brengen, zegt de tekst van de proloog dat de transformatie die door Gods genade bewerkt wordt, reeds gedeeltelijk gegeven is in de geboorte zelf van dit kind, van ons, enz.

2.2. Discursieve structuren

De proloog vormt als geheel een afgesloten teksteenheid, een discours. Het woord discours betekent dat wat iemand wil zeggen (of schrijven of doen) georganiseerd moet worden. We bedoelen hier het proces van "in discours zetten" (mise en discours). Men kan immers niet alles op hetzelfde moment zeggen (schrijven, doen). De woorden (of handelingen) moeten gekozen en gerangschikt worden in een bepaalde ordening na elkaar (syntagmatische ordening). Dit gebeurt door de instantie van de verwoording. Deze genereert of produceert het discours als bewoording. Daarbij spelen de procedures van ont koppeling en koppeling als selectieve operaties een belangrijke rol³⁰. De narratieve structuren hebben betrekking op de abstracte organisatie van een tekst, op algemene rollen en functies. De discursieve structuren vormen daarvan precies de keerzijde. Het gaat dan om de concrete invulling van die rollen en functies, de concrete aankleding van een tekst. Welke figuren gebruikt de tekst? (figurativering). Welke relaties verbinden deze figuren met elkaar en welke samenhang kan men daarin ontdekken? (themativering). Figuur is een term die Greimas heeft ontleend aan de theorie van L. Hjelmslev³¹. Met deze term wordt zeker niet een "persoon", maar ook niet zonder meer een "woord" (of een groep van woorden) uit de tekst bedoeld, doch een semantisch element, een in discours gezet element dat betekenis produceert in dit concrete tekstgeheel. Het gaat bij een figuur dus om de vorm die de elementen van de inhoud organiseert.

Zo heeft elke tekst zijn eigen organisatie die specifiek is voor deze tekst. Zij komt tot stand bij het 'in discours zetten' (mise en discours) van de tekst door de instantie van de verwoording. We noemen de syntaxis van deze procedure ook wel de discursivering. Deze bestaat uit drie subcomponenten: de actorialisering (waardoor een rangschikking

30) GREIMAS, Sémiotique, 102-106 (art. Discours).

31) 'Pour ce linguiste danois, l'analyse des phénomènes signifiants doit commencer par une distinction nette entre ce qui relève de l'expression (les phénomènes linguistiques, phonétiques, ...) et ce qui relève du contenu: c'est la déconstruction du signe. Au lieu de s'intéresser d'abord à la relation signifiant-signifié (constitutive du signe dans la perspective de F. de Saussure) on considère séparément le plan de l'expression et le plan du contenu en s'intéressant à la forme propre de chacun de ces plans, en tant qu'elle organise les éléments spécifiques de chacun de ces plans: Hjelmslev appelle ces éléments des "figures"'. GROUPE d'ENTREVERNES, La composante discursive (suite), Le figuratif et le thématique, ou la sémantique discursive, in: Sémiotique & Bible 9(1984) no. 33, 3. Vgl. GREIMAS, Sémiotique, 148-149 (art. Figure).

van acteurs geproduceerd wordt), de temporalisatie en de spatialisatie (die aan de tekst respectievelijk een tijds kader en een ruimtelijk kader verschaffen, waarbinnen de narratieve programma's een plaats krijgen)³². Door de discursieve analyse komt men die eigen specifieke structuur van een tekst op het spoor. Daarbij gaat men na hoe de tekst de veelheid van discursieve elementen langs de drie assen van de actorialisatie, temporalisatie en spatialisatie heeft "gekanaliseerd" en geordend. Hoe zijn de acteurs, de tijden en de plaatsen in de tekst georganiseerd?³³. De discursieve analyse is onderscheiden van de narratieve analyse en vooronderstelt deze. In deze paragraaf gaan we de drie afzonderlijke subcomponenten van de discursivisatie na met betrekking tot de proloog, na eerst uitvoeriger stilgestaan te hebben bij de mechanismen van ontkoppeling en koppeling.

2.2.1. Ontkoppeling en koppeling

In de bewoording - zo zagen we in paragraaf 1.3. - kunnen we sporen tegenkomen van de instantie van de verwoording (bewoorde verwoording). Deze kunnen in een ritueel voorkomen in de teksten zelf, maar ook in (de tekst van) de rubrieken (zie paragraaf 1.4).

De proloog moet worden uitgesproken door de diaken. Dit wordt aangegeven door de rubricale aanduiding 'D.' in r. 1. Hij wordt verder genoemd in de rubriek tussen r. 5 en 6. De diaken is hier op het niveau van de rubrieken een nabootsing (simulacre) van de instantie van de verwoording. In de tekst van de proloog komen we ook allerlei sporen van deze instantie tegen. Het begint al met het 'wij' in r. 1. We kunnen dit 'wij' een ontkoppeling (débrayage) van de instantie van de verwoording noemen. De ontkoppeling is de procedure waarbij deze instantie tijdens de taalhandeling bepaalde termen losmaakt en buiten zichzelf projecteert. De ontkoppeling zet dus als het ware de bewoording "in gang", zij beoogt het tot stand komen van het expliciete discours. Er bestaan drie vormen van ontkoppeling: een actantiële, een temporele en een ruimtelijke³⁴. Beschouwen we het subject van de verwoording als een "ik", dan vormen de losgemaakte, geprojecteerde termen allemaal een "niet-ik". De ontkoppeling ontkent de instantie van de verwoording en

32) GREIMAS, Sémiotique, 107 (art. Discursivisation).

33) GROUPE d'ENTREVERNES, Eléments d'analyse, in: Sémiotique & Bible 7 (1982) no. 28, 2.

34) GREIMAS, Sémiotique, 79-82 (art. Débrayage).

realiseert de ruimte van een "niet-ik", die te definiëren is als de actantiële instantie van de bewoording³⁵.

Het 'wij' in r. 1 is een voorbeeld van actantiële ont koppeling en tevens van een ontkoppeling van de verwoording (débrayage énonciatif). Het subject dat hiermee wordt aangeduid, is een nabootsing van het subject van de verwoording (en valt daarmee dus niet samen!). Het bijwoord 'vandaag' in r. 1 en de plaatsaanduiding 'in het midden van de kerk' (r. 2) vormen resp. een temporele en een ruimtelijke ont koppeling.

In r. 3 vinden we een volgende actantiële ont koppeling: 'u allen'. Aangezien de verwoording hier een intersubjectieve structuur heeft, kunnen we zeggen dat de instantie van de verwoording nagebootst wordt in de vorm van spreker (interlocuteur) en aangesprokene (interlocutaire), resp. gerepresenteerd door het 'wij' en 'u allen'. Men zou de proloog als het ware kunnen opvatten als een dialoge. Daarbij komt de aangesprokene weliswaar niet aan het woord, maar dit gebeurt wel in het hierna volgende lied dat door allen gezongen wordt.

Omdat het 'wij' in r. 1 bepaald wordt door de figuur 'bedienen' en 'u allen' door 'getuigen' (r. 3), mogen we veronderstellen dat met het 'wij' allereerst de diaken bedoeld wordt en met 'u allen' de overige aanwezigen (met uitzondering van het kind zelf). De diaken spreekt hier overigens wel inclusief: hij betreft impliciet ook de overige aanwezigen bij zichzelf. (Men kan zich dus afvragen of niet héél de gemeente hier aangeduid wordt als subject van de doopbediening). Het 'wij' in r. 4 representeert echter een ander 'wij' dan in r. 1. Het wordt bepaald door 'vieren' en dat betekent dat er allereerst alle aanwezigen (behalve uiteraard weer het kind), inclusief de diaken, mee bedoeld worden. Dit geldt ook voor het 'wij' dat we verder in de tekst nog tegenkomen, namelijk in de regels 6, 7, 24 en 25 (en in de vorm van 'onze' in r. 14 en 20 en 'ons' in r. 22).

Performatieve werkwoorden kunnen ook nabootsingen vormen van de instantie van de verwoording. Dit is in de tekst van de proloog veelvuldig het geval: 'bedienen' (r. 1), 'vieren' (r. 4 en 6), 'gedenken' (r. 6), 'zingen' (r. 24) en 'bidden' (r. 25).

Tot nu toe vonden we alleen nog maar ont koppelingen van de verwoording. In r. 9-10 en r. 11-23 vinden we een ander soort ontkoppeling, namelijk van de bewoording (débrayage énonciatif). Er worden geen actanten van de verwoording geprojecteerd, maar actanten van de bewoor-

35) GREIMAS, Sémiotique, 120 (art. Embrayage).

ding: 'het leven' (r. 9), 'het water' (r. 12), 'God de Heer' (r. 13) en 'Hij' (r. 16, 17, 19, 21, 22). De ont koppeling is hier als het ware sterker, de afstand tussen de instantie van de verwoording en de losge- maakte termen groter. Hoe sterker er ont koppeld wordt, des te "objec- tiever" kan een discours genoemd worden. Temporele ont koppeling van de bewoording treffen we aan in r. 7 ('eens'), r. 13 ('in den beginne') en r. 20 ('voorgoed'). 'Vandaag' in r. 21 en 'nu' in r. 22 zijn weer tem- porele ont koppelingen van de verwoording.

Een andere - tegenovergestelde - procedure is die van de koppeling (embrayage). Deze is echter veel moeilijker herkenbaar. Ze lijkt in de- ze sequentie afwezig te zijn. Van koppeling kan pas sprake zijn, als er eerst een ont koppeling vanuit de instantie van de verwoording heeft plaats gehad. Het gaat dus om ont koppelde termen. Het subtiële van deze procedure ligt dan in het feit dat deze geprojecteerde termen tegelijk als het ware terugkeren naar de instantie van de verwoording, alsof ze een identificatie zouden beogen van het subject van de bewoording en dat van de verwoording. De ontkenning van de instantie van de verwoor- ding (die bestaat in het "niet-ik", gecreëerd door de ont koppeling, waardoor dus de ruimte van de bewoording ontstaat) wordt door de proce- dure van de koppeling als het ware teniet gedaan. Er wordt de schijn gewekt alsof de eerst ontkoppelde termen terugkeren naar de bron van de verwoording, naar het "ik" dat de bewoording produceert. Let wel, iede- re koppeling veronderstelt dus een operatie van ont koppeling die daar logisch aan voorafgaat. Bovendien is een totale koppeling onmogelijk, want dan zou elk spoor van het discours uitgewist worden. Ook van deze procedure kunnen we drie vormen onderscheiden: een actantiële, een tem- porele en een ruimtelijke³⁶.

36) Een voorbeeld van het mechanisme van koppeling geeft Greimas in zijn woordenboek: ' (...) Lorsque, par exemple, le général de Gaulle énonce: "La France est un beau pays", il opère un débrayage énoncif qui installe dans le discours un sujet distinct et distant par rapport à l'instance de l'énonciation. En revanche, si le même personnage dit: "Le général de Gaulle pense que ...", il s'agit toujours, formellement, d'un débrayage énoncif, mais qui se trouve complété par un ensemble de procédures que nous appelons embrayage et qui, tout en restant implicites, visent à produire, entre autre choses, un effet d'identification entre le sujet de l'énoncé et le sujet de l'énonciation'. GREIMAS, Sémiotique, 119. In voetnoot 64 komen we nog een keer op deze procedure terug.

2.2.2. Actorialisatie

De procedure van de actorialisatie wordt gekenmerkt door het instellen van acteurs. Zij is evenals de temporalisatie en de spatialisatie gebaseerd op het in werking stellen van de operaties van ontkoppeling en koppeling. Een acteur bezit altijd minstens één actantiële en minstens één thematische rol. De actantiële rol bestaat uit een positie in een of ander NP. De thematische rol is de samenvatting of condensatie van een figuratief traject³⁷. De acteurs die we in het bewoorde discours aantreffen, moet men beschouwen als ontkoppelde acteurs die representatief zijn voor het "niet-ik". Deze ruimte van het "niet-ik" is de ruimte van de bewoording en staat tegenover de vooronderstelde positie van de verwoording (het "ik")³⁸. Hoe is nu de actoriële verdeling in de proloog?

Op het niveau van de rubrieken komen we allereerst de acteur van de diaken tegen. Hij spreekt de dialoog uit en verschaft aldus aan de gemeente een zeker weten (*faire savoir*). In die modale performantie is de diaken dus subject van handelen en verbindt hij de gemeente als gesitueerd subject met een modaal object. Dat weten betreft de performanties van de doopbediening en het geboorte vieren en tevens de betekenis van het water (genadig zijn van God). Aan het slot van de proloog beweegt de diaken de gemeente (+ zichzelf) tot de performantie van zingen en bidden (*faire faire*). In heel de proloog vervult de diaken dus de actantiële rol van Bestemmer en subject van handelen, de gemeente die van Bestemming en gesitueerd subject. Ook de rubriek tussen r. 5 en 6 ('De diaken noemt de namen van de ouders') manifesteert een doen weten van de diaken.

Op het niveau van de tekst van de proloog zelf ligt de actoriële verdeling ingewikkelder. We vinden hier eerst het 'wij'. De acteur komt voor in r. 1, 4, 6, 7, (20 en 22), 24 en 25. We hebben al gewezen op het verschil tussen het 'wij' in r. 1 en in de rest van de tekst. De actantiële rollen die het 'wij' bekleedt, zijn verschillend. In r. 1 vervult het 'wij' de rol van subject van handelen. Dit gebeurt eveneens in r. 4 en 6, hoewel we bij 'vieren' ook een sanctie kunnen aanwijzen (rol van Bestemmer). Bij de merkwaardige performantie van 'geboren

37) GREIMAS, *Sémiotique*, 8-9 (art. Acteur); GROUPE d'ENTREVERNES, *Analyse sémiotique des textes*, 98-99.

38) Zie: GROUPE d'ENTREVERNES, *Éléments d'analyse*, in: *Sémiotique & Bi-ble* 7(1982) no. 28, 5.

zijn' in r. 7 is het onduidelijk wie welke actantiële rol vervult. In r. 22 komen we het 'wij' tegen in de rol van gesitueerd subject en in r. 24 en 25 is het een zelfbestemmer. Eén enkele acteur vervult in dit discours dus meerdere actantiële rollen. De thematische rol van het 'wij' lijkt sterk bepaald te worden door de liturgische activiteiten van 'bedienen', 'vieren', 'gedenken', 'zingen' en 'bidden'.

Een tweede acteur op het niveau van de tekst is het 'u allen' in r. 3. Deze worden als 'getuigen' aangeduid. Dat wil zeggen dat zij de taak hebben een veridictie uit te voeren over de performantie van de doopbediening. Zij voltrekken tijdens en/of na de performantie (pragmatische dimensie) een sanctie (cognitieve dimensie). Fungeren als 'getuigen' betekent hier: zien dat de handeling voltrokken wordt, eventueel dat zij geldig gebeurt. Het gaat om een pragmatische sanctie: er wordt een epistemisch oordeel gegeven over een bepaald handelen. De actantiële rol is dus die van Bestemmer-beoordelaar of eind-Bestemmer. We zouden hier ook kunnen spreken van een sociale Bestemmer³⁹. In r. 3 wordt de acteur 'u' bepaald door 'allen'. Het is de vraag wat hiervan de thematische functie is. Een mogelijkheid is die van afbakening: het gaat om de totaliteit, er wordt niemand uitgezonderd. Deze functie heeft 'allen' zeker in r. 7. Daar speelt ook nog een andere thematische waarde mee, namelijk die van verwantschap met het kind (vanwege het 'geboren zijn'; vgl. r. 22). In r. 3 is de thematische waarde meer die van sociale volledigheid. Er staat immers niet: 'met u als getuigen'.

Een derde acteur vinden we in de figuur van het kind (r. 5). Zijn actantiële rol is die van gesitueerd subject. Het kind wordt verbonden met het nieuwe mens zijn. In r. 22 wordt de conjunctie met Gods genadig zijn aangekondigd. Door de bepalingen in r. 4-5 ('nieuwe mens'; 'van N. en N.') wordt het kind duidelijk gesitueerd in de geschiedenis (toekomst + verleden). In tegenstelling tot de ouders heeft het hier echter zelf nog geen naam.

'God de Heer' is weer een acteur met meer dan één actantiële rol. In r. 13 is Hij de Bestemmer van de performantie van de geboorte van de aarde uit de watervloed. In r. 16, 17 en 18-19 is God subject van handelen. In r. 21 wordt iets gezegd over zijn toerusting. Het lijkt hier om een element van kunnen-handelen te gaan. In r. 22-23 wordt God voorgesteld als subject van handelen in een komende performantie waarin het 'wij' en het kind in conjunctie komen met zijn genade. Tegelijk wordt

39) GREIMAS, Sémiotique, 94-95 (art. Destinateur/Destinataire) en 320 (art. Sanction).

er vanwege het futurum 'zal' iets van een willen uitgedrukt.

'Jezus Christus' tenslotte is een merkwaardige acteur. God heeft 'in Jezus Christus' onze dood voorgoed overwonnen. Men zou dit kunnen zien als een ruimtelijke en/of temporele bepaling. Narratief gezien lijkt Hij een soort helper (adjuvant) die een kunnen-handelen verschaft aan God. Hij representeert dan een modale structuur van toerusting. Men kan ook nog een andere mogelijkheid overwegen, namelijk dat Hij samen met God subject van handelen is in de performantie van het overwinnen van onze dood. We hebben dan te doen met een syncretisme van twee acteurs in één actantiële rol. Deze oplossing moet echter verworpen worden, want het is de vraag of "samen met" wel zo'n goede interpretatie is van 'in'.

2.2.3. Temporalisatie

De procedure van temporalisatie die de instantie van de verwoording op het vlak van de bewoording in werking zet, kent drie subcomponenten: temporele programmering, temporele plaatsbepaling en aspectualisatie⁴⁰. In de proloog worden alle drie subprocedures toegepast.

Een vorm van temporele aspectualisatie wordt gerealiseerd door de figuren 'in den beginne' (r. 13), 'voorgoed' (r. 20) en 'dezelfde' (r. 21). Er is hier een actant-waarnemer⁴¹ in het spel die van logische narratieve functies ('geboren doen worden'; 'onze dood overwinnen' en 'genadig zijn') een proces (met een begin, een duur, enz.) maakt. De semische waarden van deze figuren zijn /inchoativiteit/ vs /terminativiteit/ en ook /punctualiteit/ vs /durativiteit/. De semen /punctualiteit/ vs /durativiteit/ worden ook gerealiseerd in 'dat wij allen eens geboren zijn' (r. 7) en 'voortgang vinden van geslacht tot geslacht' (r. 10).

Met behulp van de plaatsbepaling van de tijd (localisation temporelle) wordt een temporeel kader gecreëerd, waarbinnen narratieve programma's een plaats krijgen. Deze procedure treffen we aan in r. 1 ('vandaag'), r. 21 ('gisteren en vandaag') en r. 22 ('nu'). Aldus wordt in het discours een netwerk van tijdsposities ingesteld. Dit fungeert

40) GREIMAS, Sémiotique, 387-388 (art. Temporalisation).

41) In de actant-waarnemer wordt de instantie van de verwoording nagebootst. Deze actant neemt de performanties waar en geeft daar een tijdelijk aspect aan. Zie uitvoeriger: GREIMAS, Sémiotique, 259-260 (art. Observateur) en 22 (art. Aspectualisation).

als een systeem van verwijzingen. In relatie tot dit systeem worden de verschillende NP's van dopen, vieren (en gedenken), genadig zijn, zingen en bidden temporeel gelokaliseerd met behulp van de categorie anterioriteit/posterioriteit. Zo gaat het genadig zijn van God in het verleden (r. 13-20; vgl. 'gisteren' in r. 21) vooraf aan de doopbediening. Hetzelfde geldt voor het NP van geboorte, zowel van het kind als van het 'wij', met betrekking tot het NP van vieren (en gedenken).

Met de procedure van de programmering van de tijd converteert de instantie van de verwoording de as van vooronderstellingen in een as van opeenvolgingen. De eerste as stelt de logische volgorde van de aaneenschakeling van NP's voor. Deze wordt dan "uitgespreid" tot een chronologische en pseudo-causale volgorde van gebeurtenissen⁴². We hebben eerder al gezien dat de logische aaneenschakeling van de NP's van dopen en genadig zijn een eigenaardige is. Dopen vooronderstelt Gods genadig zijn, genadig zijn vooronderstelt dopen. Het NP van de doopbediening impliceert minstens Gods genadig zijn in het verleden. Vandaar de regels 'Alles staat klaar voor de doop. Het water staat gereed, en dat betekent: ...' (anterioriteit/posterioriteit). De betekenis is er eerder dan het tot gelding brengen van de betekenis. Maar Gods genadig zijn 'nu' (r. 22) impliceert dat de doopbediening ook werkelijk door het 'wij' voltrokken wordt. Het NP van God en van het 'wij' vallen temporeel samen (gelijktijdigheid). In het tot gelding brengen van betekenis (dopen) is God genadig.

2.2.4. Spatialisatie

In de tekst van de proloog vinden we vrij weinig spatialiteit. Een ont koppeling van de ruimte lijkt in elk geval 'in het midden van de kerk' (r. 2) te zijn, hoewel men 'kerk' hier ook meer als een sociologische categorie zou kunnen verstaan (kerkgemeenschap). De tekst geeft hierover weinig uitsluitel. Als we r. 2 vooral ruimtelijk verstaan, dan hebben we te doen met de procedure van ruimtelijke plaatsbepaling. Er wordt een systeem van verwijzing geconstrueerd, waarbinnen de verschillende NP's ruimtelijk en met betrekking tot elkaar gesitueerd kunnen worden⁴³. 'In het midden van de kerk' geldt dan als een "nul-ruimte", de ruimte van de verwoording (het "hier"). Daarbinnen spelen zich de

42) GREIMAS, Sémiotique, 296-297 (art. Programmation temporelle).

43) GREIMAS, Sémiotique, 214-215 (art. Localisation spatiale).

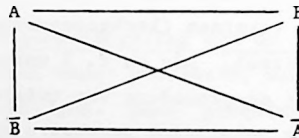
programma's af van 'bedienen', 'vieren', enz. 'Op deze aarde' in r. 9 is de ruimte van de bewoording (het "elders"). Voorzover 'uit de water-vloed' (r. 14) en 'door ... voorgedaan' (r. 18) enige ruimtelijkheid suggereren, is ook daar sprake van ruimte van de bewoording. Daar heeft zich het NP van Gods genadig zijn in het verleden afgespeeld.

'In het midden van de kerk' is als zodanig ook nog ruimtelijk te geleden, namelijk in omvatte ('midden') en omvattende ruimte ('kerk').

2.3. Diepteniveau

Op het diepteniveau kan men de tekst tot in zijn kleinste onderdelen "demonteren". Hier wordt de meest fundamentele oppositie zichtbaar, die uiteindelijk heel de tekst "draagt". Immers, betekenis ontstaat in en door verschil. Dit principe van F. de Saussure en L. Hjelmslev, belangrijke linguïsten in de eerste helft van deze eeuw, is de basis geworden van de semiotiek van Greimas.

Verantwoordelijk voor betekenisverschillen zijn de semen (sèmes). Een seem is een kleinste betekenseenheid van een figuur. Een figuur kan in verschillende minimale betekenseenheden ontleed worden. Het zijn deze eenheden die de betekenis van een tekst genereren. Een seem dankt zijn bestaan enkel aan het feit dat het in relatie staat tot andere semen. Semen kunnen slechts begrepen worden binnen een elementaire betekenisstructuur⁴⁴. Zo'n elementaire betekenisstructuur wordt visueel gerepresenteerd door middel van een semiotisch vierkant (carré sémiotique). De meest fundamentele of pertinente oppositie in een tekst kan men op dit vierkant plaatsen. Aldus wordt het knooppunt van relaties zichtbaar, van waaruit alle andere relaties in het netwerk van de tekst geregisseerd worden.

Tussen de termen van een semiotisch vierkant zijn drie soorten relaties mogelijk:

- a) contrariëteit ($A - B; \bar{A} - \bar{B}$)⁴⁵. De termen zijn dan aan elkaar

44) GREIMAS, Sémiotique, 332-333 (art. Sème).

45) Het liggend streepje boven \bar{A} en \bar{B} duidt de ontkenning aan: niet-A en niet-B.

tegengesteld, maar er is ook een punt van overeenkomst (semantische as). Het verschil tussen deze termen creëert juist de betekenis;

- b) contradictie ($A - \bar{A}$; $B - \bar{B}$). Hier zijn de termen tegenstrijdig en sluiten elkaar uit;

- c) vooronderstelling ($\bar{B} - A$; $\bar{A} - B$). De term \bar{A} (of \bar{B}) is een ontkenning van zijn contradictie A (of B) en een noodzakelijke voorwaarde voor de term B (of A).

Behalve relaties worden op het vierkant ook operaties zichtbaar gemaakt. Dit zijn de overgangen van de ene term naar de andere. Operaties op het diepteniveau corresponderen met narratieve programma's op het oppervlakteniveau. Er bestaan twee soorten operaties:

- a) ontkenning (négation): de beweging van A naar \bar{A} (of B naar \bar{B});

- b) bevestiging (assertion): de beweging van \bar{A} naar B (of \bar{B} naar A).

De overgang van de ene contraire term naar de andere kan dus alleen maar tot stand komen via de contradictie van de eerste term. Deze contradictorische term is dan de vooronderstelling voor de tweede contraire term⁴⁶.

Wat is nu de meest fundamentele oppositie in het discours van de proloog? Welke semen geven uiteindelijk betekenis aan deze tekst? Wanneer men alle figuren in kleinste betekenseenheden ontleeft, zijn talloze opposities denkbaar, maar het gaat om de semen die het meest voorkomen. Zo worden in r. 1-5 bijvoorbeeld de semen /ecclesiaal/ en /biologisch/ gethematiseerd, in r. 6-10 lijkt het te gaan om /fysiek leven/ en /universaliteit/, in r. 13-20 om /bedreigd/, enz., maar het is de vraag of deze semen pertinent zijn in heel de tekst.

Bij het vaststellen van de meest pertinente opposities moet men altijd uitgaan van een hypothese en nagaan of deze hypothese voldoende consistent is voor de hele tekst.

Het gaat in de proloog zowel om performanties die in het verleden plaatsvonden, als om performanties die in het heden tot stand komen of nog tot stand moeten komen in de (nabije) toekomst. Naar onze mening kunnen we in de proloog in elk geval een oppositie onderkennen tussen

46) Zie uitvoeriger: GREIMAS, Sémiotique, 29-33 (art. Carré sémiotique) en - hoewel gedeeltelijk achterhaald -: GROUPE d'ENTREVERNES, Analyse sémiotique des textes, 129-144. Verder: Rudiments d'analyse (VIII), La structure élémentaire de la signification, Le carré sémiotique (1 - Mise en place du modèle), in: Sémiotique & Bible 2(1977) no. 8, 1-6; Rudiments d'analyse (IX), Le carré sémiotique (2: Usage du modèle), in: Sémiotique & Bible 3(1978) no. 9, 2-9.

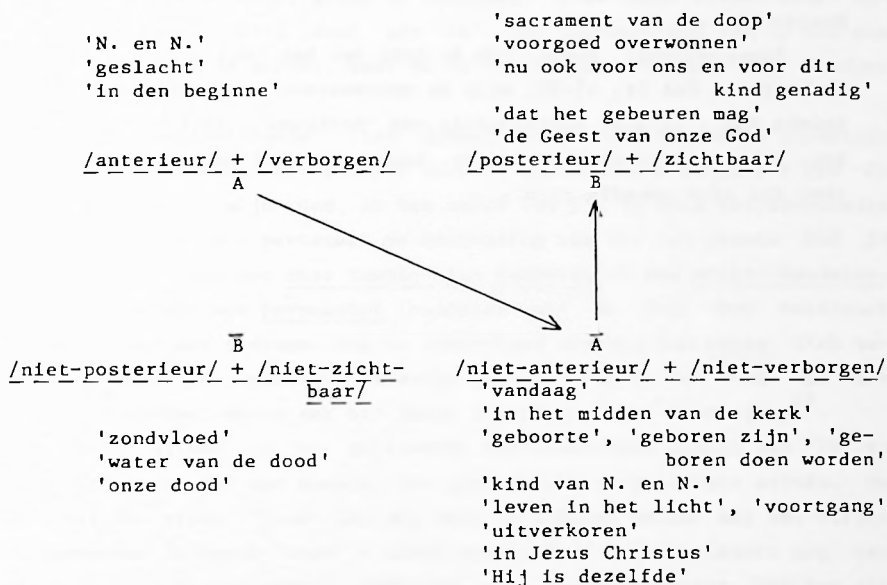
het verleden enerzijds en het heden en de toekomst anderzijds. Volgens Greimas is de geleiding verleden/heden/toekomst echter minder geschikt om als verwijzingspunt van de tijd te dienen. De tijdsposities van verleden, heden en toekomst in een bepaalde bewoording zijn immers veranderlijk en het zijn denkbeeldige posities. Daarom moeten ze bepaald worden tegenover de tijd van de verwoording. Ten aanzien van deze nulpositie, het "nu", kan men de plaats bepalen van de tijd van de bewoording. Dit gebeurt met de topologische categorie gelijktijdigheid/niet-gelijktijdigheid (concomitance/non-concomitance) waarbij de laatste term ofwel kan bestaan in anterioriteit (verleden) ofwel in posterioriteit (toekomst). Het gaat dan niet meer om een temporele, maar om een logische orde⁴⁷. Wanneer we dus een oppositie van temporele aard - zoals hier tussen verleden vs heden en toekomst - op een semiotisch vierkant willen plaatsen, is het beter te spreken van /anterieur/ vs /posterieur/. Welnu, in de figuur van 'geboren worden' of 'geboorte' wordt bv. het verleden (/anterieur/) ontkend en het heden en de toekomst (/posterieur/) bevestigd. Hetzelfde gebeurt eigenlijk in het voortgang vinden van het leven (r. 9-10) en in de performanties die God heeft gerealiseerd in r. 13-20. Daarin wordt als het ware voortdurend de /anterioriteit/ ongedaan gemaakt. Bij de narratieve organisatie wезen we reeds op het merkwaardige verband tussen de performantie van God ('genadig zijn') en die van het 'wij' (doopbediening). God is in het verleden genadig geweest (r. 13-20) en Hij moet dat nu ook zijn 'voor ons en voor dit kind' (r. 22-23). Daartoe wordt gezongen en gebeden. Met andere woorden: Gods genadig zijn zal in de performantie van het 'wij' opnieuw weer geactualiseerd worden (/posterioriteit/).

Toch kan met de oppositie /anterieur/ vs /posterieur/ nog niet heel de tekst verklaard worden. Er is nog meer. Uiteindelijk lijkt het in de proloog ook te gaan om de semen /verborgenheid/ en /zichtbaarheid/. Waar wordt deze oppositie gethematiseerd? Het seem /zichtbaarheid/ vinden we al in r. 1 in de figuur 'sacrament' (zichtbaar teken). 'In het midden van de kerk' (r. 2) en 'u allen als getuigen' (r. 3) wijzen erop, dat het sacrament in het publiek, openlijk moet worden voltrokken. Het seem /zichtbaarheid/ is eveneens aanwezig in 'de geboorte van een nieuwe mens' (r. 4). Andere figuren waarin we het op meer of minder duidelijke wijze gethematiseerd vinden, zijn: 'het kind van N. en N.' (r. 5) (het kind wordt als het ware publiek gedefini-

47) GREIMAS, *Sémiotique*, 216 (art. Localisation spatio-temporelle).

eerd), 'leven in het licht' (r. 8), 'op deze aarde' (r. 9), 'onze aarde' die 'uit de watervloed' tevoorschijn komt (r. 14-15), 'uitverkoren' (r. 17) en 'voor ons en voor dit kind' (r. 22). De 'zondvloed' (r. 16) heeft ten aanzien van de wereld een bedekkende functie (seem /niet-zichtbaarheid).

We komen dan tot het volgende semiotische vierkant, waarbij de termen bestaan uit combinaties van de semen /anterieur/ en /verborgen/ vs /posterieur/ en /zichtbaar/:

De operatie die voltrokken wordt, gaat van A (/anterieur/ + /verborgen/) via \overline{A} naar B (/posterieur/ + /zichtbaar/). Beantwoordt deze operatie ook aan wat we vonden op het oppervlakteniveau? Met andere woorden: is onze hypothese sterk genoeg?

Het programma van 'bedienen' wordt enerzijds temporeel bepaald door 'vandaag' (ontkenning van /anterieur/ en bevestiging van /posterieur/) en anderzijds ruimtelijk door 'in het midden van de kerk' (ontkent /verborgen/ en bevestigt /zichtbaar/). In 'vieren' c.q. 'vieren en gedenken' worden eveneens de posities /verborgenheid/ en /anterioriteit/ ontkend. 'Vieren' is immers de sanctie van een vroeger programma, een sanctie die tevens object is in een onderlinge participatieve communicatie ('gedenken'). In die activiteit van het 'wij' wordt het /anterieure/ /posterieur/ gemaakt. De ontkenning van positie A en de be-

vestiging van B vinden we ook in het programma van God (r. 13-20). Wanneer de tekst zegt dat Hij dezelfde is en ook nu weer genadig zal zijn (r. 21-23), dan gaat het weer om dezelfde operatie. Gods genade moet 'voor ons en voor dit kind' zichtbaar worden. Daartoe wordt door het 'wij' gezongen en gebeden: 'dat het gebeuren mag' (operatie van A naar B). Zelfs de niet-pertinente semen krijgen in deze tekst de "kleur" van /posterieur/ en /zichtbaar/. Dit is bijvoorbeeld het geval met de /hanterbaarheid/ van de figuren 'klaar' en 'gereed' (r. 11-12). Dat het water gereed staat, betekent de ontkenning van /anterioriteit/ en /verborgenheid/.

Samenvattend: zowel van de kant van het 'wij' (r. 11-12) als van de kant van God (r. 13-20) zijn de voorwaarden geschapen 'dat het gebeuren mag'. In onze performantie van 'bedienen', door water te gebruiken, te zingen en te bidden, enz. kan en zal God 'nu ook voor ons en voor dit kind genadig zijn'.

3. ANALYSE VAN SEQUENTIE II: DE OPENINGSZANG

3.1. Narratieve syntaxis

Bij de analyse van de proloog hebben we het zingen van de openingszang reeds bepaald als een beïnvloeding van God. De Bestemmer van deze beïnvloeding treffen we hier op het niveau van de rubrieken aan in de vorm van drie acteurs: koor, allen en voorzang. In de tekst worden deze acteurs gerepresenteerd door een 'ik', met uitzondering van de laatste regel van de derde strofe, waar we de eerste persoon meervoud vinden: 'wij willen U zien'.

Het "manipulerende" lied dramatiseert sterk de modale structuur van de beïnvloeding. Dit gebeurt door de voortdurende terugkeer van de woorden 'Heer, mijn God, ik ben zeker van U'. In deze refreinwoorden brengt het 'ik' als bestemmer de toerusting van God ter sprake. God is in het bezit van een niet kunnen niet handelen en een willen-handelen. Het 'ik' oefent een persuasief handelen uit op God. Een bestemmer tracht hier een bestemming te overtuigen dankzij een weten. Zich bewegend binnen de cognitieve dimensie doet hij hem in de vorm van een positief oordeel weten wat hij denkt van zijn modale toerusting⁴⁸.

Niet alleen in de geciteerde refreinwoorden brengt het 'ik' de toerusting van God ter sprake. Dit gebeurt ook in de eerste strofe. De retorische vraag 'Zoudt Gij mij ooit te schande maken' met het direct ontkennende antwoord 'neen' - sterk persuasief! - dramatiseert nog een derde toerustingselement, namelijk een kunnen-handelen. Men kan dit element lexicaliseren als "vrijheid". Maar daarmee is Gods toerusting in dit couplet niet uitputtend beschreven, want onmiddellijk komt de tekst dan weer op de modaliteit van willen-handelen en niet kunnen niet handelen: 'zijt Gij een goede en betrouwbare God'. Niet kunnen niet handelen kunnen we met Greimas lexicaliseren als "gehoorzaamheid" of eventueel "trouw"⁴⁹. In God gaan vrijheid en gehoorzaamheid zodanig samen, dat het eventuele negatieve effect van zijn vrijheid (namelijk niet-handelen) slechts in de vorm van een retorische vraag + ontkenning

48) Vgl. GREIMAS, *Sémiotique*, 221 (art. Manipulation).

49) De lexicalisering van modaliteiten is altijd willekeurig. Vgl. GREIMAS, *Sémiotique*, 287 (art. Pouvoir): 'Les dénominations attribuées aux termes de chacune des catégories modales, bien que intuitivement motivées sur le plan sémantique, sont toutefois arbitraires par définition et peuvent être sans difficultés remplacées par d'autres, jugées plus appropriées'.

als mogelijkheid wordt verwoord.

De beïnvloedende communicatie van het 'ik' gericht op God, zoals deze gestalte krijgt in het lied, is bedoeld om een contractuele structuur tot stand te brengen. Dit gegeven komt in de eerste regel van het refrein aan de orde: 'Naar U gaat mijn verlangen, Heer'. De performantie waartoe de gemeente, gerepresenteerd in de 'ik'-figuur, God tracht te bewegen, is er een waarin de gemeente (de afzonderlijke leden 'ik') gesitueerd subject is en God het waarde-object. 'Verlangen' drukt immers de wil uit (een willen-handelen, kenmerkend voor de toerusting van de bestemmer) met iemand of iets in conjunctie te komen. In deze performantie zal God dan tevens subject van handelen zijn (programma A).

Wij zien dus dat het lied niet alleen de toerusting van de bestemming (God) ter sprake brengt, maar ook die van de bestemmer (de gemeente). Dit gebeurt vooral in de tweede strofe. Daarin wordt een modaal programma beschreven, waarin God als subject van handelen de gemeente als gesitueerd subject moet verbinden met een modaal object dat bestaat in weten-te-handelen (programma B). Dit modale object wordt tot drie maal toe gefiguratiseerd: 'Maak mij, Heer, met uw wegen vertrouwd, zet mij op het spoor van uw waarheid. Zend mij uw licht en uw trouw tegemoet'.

Het contract waarvan de gemeente wil dat God het aangaat, wordt in dit tweede couplet op deze manier uitgebreid. Er wordt hier van God gevraagd om in zijn performantie naast een waarde-object ook een modaal object op het oog te hebben. Dit laatste impliceert dat naast of met God ook de gemeente subject van handelen is in de performantie die de gemeente in conjunctie zal brengen met God (programma C). Zo kunnen we eigenlijk drie programma's onderscheiden: twee waarin God subject van handelen is en één waarin de gemeente subject van handelen is. De vraag is nu hoe deze NP's zich tot elkaar verhouden. Daartoe kan men de narratieve programma's in een technische formule zetten⁵⁰:

50) Doorgaans gebeurt dit als volgt:

H(S) \Rightarrow [(Sg V Ow) \rightarrow (Sg \wedge Ow)], waarbij
 H = handelen,
 H(S) = subject van handelen,
 \Rightarrow = (teken van een) bewoording van handelen,
 Sg = gesitueerd subject,
 Ow = waarde-object,
 \rightarrow = (teken van) transformatie,
 V = (" ") situatie van scheiding (disjunctie), en
 \wedge = (" ") situatie van verbinding (conjunctie).

Indien nodig kan men ook nog de Bestemmer van het programma aangeven. Daarvoor gebruikt men het teken B. Wanneer er sprake is van een modaal

NP A: $B \Rightarrow H(S) \Rightarrow [(Sg \vee Ow) \rightarrow (Sg \wedge Ow)]$, waarbij

B = de gemeente,
 H(S) = God,
 Sg = de gemeente,
 Ow = God;

NP B: $B \Rightarrow H(S) \Rightarrow [(Sg \vee Om) \rightarrow (Sg \wedge Om)]$, waarbij

B = de gemeente,
 H(S) = God,
 Sg = de gemeente,
 Om = weten-te-handelen;

NP C: $H(S) \Rightarrow [(Sg \vee Ow) \rightarrow (Sg \wedge Ow)]$, waarbij

H(S) = de gemeente,
 Sg = de gemeente,
 Ow = God.

Welnu, programma B fungeert als een annex-NP voor programma C. Programma A en C vallen uiteindelijk samen. Beide zijn gericht op de conjunctie van de gemeente met God. Zij vormen het basis-NP, waarin aan de actantiële rol van subject van handelen door twee acteurs gestalte gegeven wordt, nl. God en de gemeente (de afzonderlijke leden daarvan). Nu is het de vraag of we de relatie tussen de verschillende NP's voldoende getypeerd hebben. Wat is de relatie tussen programma A en B? Deze lijken namelijk ook bijna samen te vallen: in de verwerving van het modaal object (B) lijkt de hoofdperformantie (A) eigenlijk al gegeven. Het modale NP is vrijwel het basis-NP, zeker ook gezien het sterk "manipulerende" karakter van het lied. (Overigens schijnt dit verschijnsel klassiek te zijn voor bepaalde typen van verhalen, waarin het vooral gaat om de kwalificatie van de personages).

In het derde couplet wordt nogmaals de beïnvloeding gemanifesteerd tot een performantie waarin God als subject van handelen zichzelf in conjunctie brengt met de gemeente (NP A). De bewoordingen 'Steeds weer zoeken mijn ogen naar U' en 'eeuwige God, wij willen U zien' moeten God ertoe overhalen om zich met de gemeente te verbinden, het contract aan te gaan. De transformatie van het 'ik' in een 'wij' versterkt dit persuasieve handelen van de gemeente. Ook het modale object (weten-te-handelen) waarmee de gemeente toegerust moet worden, wil zij als mede-acteur met God de actantiële rol van subject van handelen kunnen vervullen, wordt hier nog een keer vermeld: 'hoe is uw naam, waar zijt Gij te vinden?'

programma, is er een modaal object in het spel, dat weergegeven wordt met de afkorting Om. Hierboven ging het om een programma van verbinding; er is natuurlijk ook een programma van scheiding mogelijk. Dan worden in de bovenstaande formules de tekens V en \wedge verwisseld.

Wij maken nog een laatste opmerking. Tot nu toe zijn we ervan uitgegaan, dat het lied (en de voorafgaande oproep tot het lied aan het eind van de proloog) een manifestatie is van een syntactische structuur waarin God zelf het waarde-object is (zie formule NP-A). Nu is het mogelijk dat een bestemmer zijn persuasief handelen uitoefent door in plaats van of naast een modaliteit van het willen of van het weten een modaliteit van het kunnen tot gelding te brengen. Binnen de pragmatistische dimensie blijvend zal hij dan aan de beïnvloede een positief of negatief object voorstellen. We spreken dan resp. van bekoring of intimidatie⁵¹. Is dit in het discours van de openingszang ook het geval? Wordt in dit lied God door de gemeente aan God voorgesteld als een positief object? Hiervan lijkt geen sprake, tenzij in de eerste strofe ('zijt Gij een goede en betrouwbare God'). Eerder wellicht presenteert de gemeente zichzelf aan God als een positief object: zij is namelijk een toegeruste gemeente. De gemeente is toegerust met een weten ('ik ben zeker van U') en vooral met een willen ('mijn verlangen', 'die op U wachten', 'maak mij', 'zet mij', 'zend mij', 'steeds weer', 'wij willen'). Als dit zo is, dan moet de formule van het narratieve programma A veranderd worden in:

$$B \Rightarrow H(S) \Rightarrow [(Sg \vee Ow) \rightarrow (Sg \wedge Ow)], \text{ waarbij}$$

B = de gemeente,
 H(S) = God,
 Sg = God,
 Ow = de gemeente.

Dan is het zo dat de gemeente God niet beïnvloedt tot een programma waarin Hij zichzelf aan haar toekent (attribution), maar tot een programma waarin Hij haar toeëigent (appropriation).

3.2. Discursieve structuren

3.2.1. Actorialisatie

Op het vlak van de rubrieken vinden we - zoals we al gezien hebben - drie acteurs: allen, koor en voorzang(er(s)). Op het vlak van de tekst van het lied worden deze gerepresenteerd door het 'ik'. In r. 12 transformeert dit 'ik' tot een 'wij'. Eenzelfde overgang vinden we in r. 4-5

51) Zie: GREIMAS, Sémiotique, 221 (art. Manipulation).

van 'mij' naar 'allen'. Met de Heer, nader bepaald als 'mijn God', komen we dan in de tekst op een totaal van vier acteurs.

Bij de narratieve syntaxis zagen we al hoe in het lied de actoriële verdeling ligt. De actantiële rol van subject van handelen wordt vervuld door twee acteurs: God en het 'ik'. De acteur God fungeert verder als waarde-object. Het 'ik' vormt een syncretisme van bestemmer en gesitueerd subject.

3.2.2. Temporalisatie en spatialisatie

De procedure van de spatialisatie is in de openingszang nauwelijks aanwezig. Alleen suggereren de figuren van 'wegen', 'spoor' en 'tegemeot zenden' enige ruimtelijkheid. Bij 'wij willen U zien' kunnen we spreken van cognitieve spatialisatie. De cognitieve relatie tussen het 'wij' en de Heer wordt hier van ruimtelijke eigenschappen voorzien⁵².

Er zijn ook niet veel sporen van de procedure van de temporalisatie. Het 'te schande maken' van mij door God (r. 4) wordt temporeel geaspectualiseerd door middel van 'ooit' en 'neen'. Hier wordt het seem /punctualiteit/ vs /durativiteit/ gerealiseerd. De /punctualiteit/ van het 'te schande maken' wordt ontkend en de /durativiteit/ van 'goed en betrouwbaar zijn' bevestigd. Het seem /durativiteit/ treffen we ook aan in r. 12 ('eeuwige'), waar de subprocedure van aspectualisatie van de functie 'God'-zijn een proces maakt.

De subprocedures van temporele plaatsbepaling en programmering ontbreken echter in de tekst van het lied. De eerste procedure is eigenlijk al gegeven met de woorden 'vandaag' en 'nu' uit de proloog. De procedure van temporele programmering had door de instantie van de verwoording in werking kunnen worden gezet door bijvoorbeeld couplet 2 te beginnen met 'Maak mij eerst met uw wegen vertrouwd'. Het door God toegerust worden met een weten-te-handelen voor een NP waarin een conjunctie tot stand komt tussen het 'ik' en God, gaat als modaal programma logisch vooraf aan het basis-NP. Deze logica is echter niet in een chronologische volgorde geprogrammeerd.

52) GREIMAS, Sémiotique, 358-359 (art. Spatialisation).

3.2.3. Figurativering en thematisering

Centraal in het lied staat de beïnvloeding tot een NP waarin een conjunctie tot stand moet komen tussen de gemeente en God. Een dergelijk abstract geformuleerd programma kan op talloze manieren verteld worden, maar in deze openingszang gebeurt dit op een bepaalde, specifieke manier. De syntactische posities (subjecten, objecten, functies) krijgen deze speciale invulling die kenmerkend is voor dit discours. Ze ontvangen een bepaalde semantische investering die het mogelijk maakt ze als figuren te herkennen⁵³. Welke figuren gebruikt de tekst van de openingszang?

Enerzijds treffen we in de tekst figuren aan als 'verlangen', 'zeker zijn', 'wachten op', 'zoeken', 'willen zien'. Deze aaneenschakeling van figuren liggen als het ware op één lijn, ze komen met een bepaald thema overeen. Met andere woorden: ze vormen een figuratief traject (parcours figuratif)⁵⁴. In dit geval zouden we dat traject kunnen aanduiden als: gerichtheid of openheid. Dat is de thematische waarde van de figuren.

Een ander figuratief traject wordt gevormd door de figuren 'gaat', 'wachten', 'wegen', 'spoor', 'tegemoet zenden', 'zoeken', 'waar zijt Gij'. Het gaat hier eigenlijk om twee trajecten: het gaan (van de kant van het 'ik') en het komen (van God). Samen vormen deze trajecten een discursief figurenstelsel (configuration discursive) van beweging. Het figuratieve traject gaan is in de tekst overigens sterker vertegenwoordigd dan dat van komen. Dit laatste traject wordt eigenlijk voorondersteld (bv. door 'wachten op U' en 'tegemoet zenden'), het is min of meer impliciet.

We inventariseren nog een laatste figuratief traject. Dit komt met name in strofe 3 voor. Het betreft de figuren 'ogen', 'waar te vinden', 'zien'. Zij vormen het traject van het visuele. De figuur 'naam' ligt eigenlijk op een auditief traject en staat midden tussen deze visuele figuren in. Het figurenstelsel dat deze twee trajecten verbindt, is het zintuiglijke. We zouden ook kunnen zeggen: het plaatselijke, want God wordt als het ware ergens in de ruimte voorgesteld, plaatselijk aanwijsbaar. Deze twee trajecten (zintuiglijk en plaatselijk) worden in dit discours verbonden door het thema verborgenheid.

53) GREIMAS, Sémiotique, 147 (art. Figurativering).

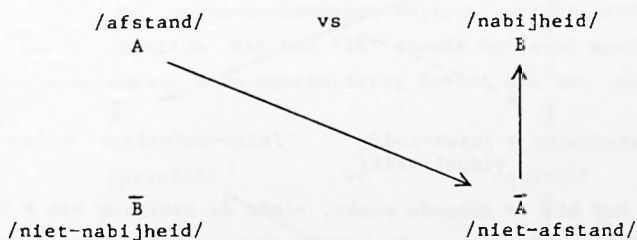
54) GREIMAS, Sémiotique, 146 (art. Figuratief).

Zoals reeds opgemerkt is een figuratief traject dus correlatief met een bepaald thema. Het thema bepaalt de functie van de figuren in het semantisch systeem van dit concrete discours⁵⁵. In de discursieve semantiek definieert men de uitzaaing van reeds geactualiseerde waarden langs narratieve programma's en trajecten als een thema⁵⁶. Op het oppervlakteniveau correspondeert het thema dus met de waarde (van een object, al of niet verbonden met het subject) en op het diepteniveau hebben we dan met het seem te doen: de kleinste betekenis-eenheid. Let wel, hoe dieper het niveau, des te groter de abstractiegraad en hoe eenvoudiger de betekenisstructuur. Om zicht te krijgen op die elementaire betekenisstructuur analyseren we tenslotte het openingslied vanuit de fundamentele semantiek.

3.3. Diepteniveau

Wat zijn de fundamentele betekenisopposities in de openingszang? Het zoeken naar de semen heeft altijd iets van een ontdekkingsreis of een speurtocht. Het lijkt soms op detectivewerk: oplossingen bedenken en uitproberen of deze kloppen. In deze paragraaf trachten we iets van deze zoektocht naar de elementaire betekenisstructuur weer te geven.

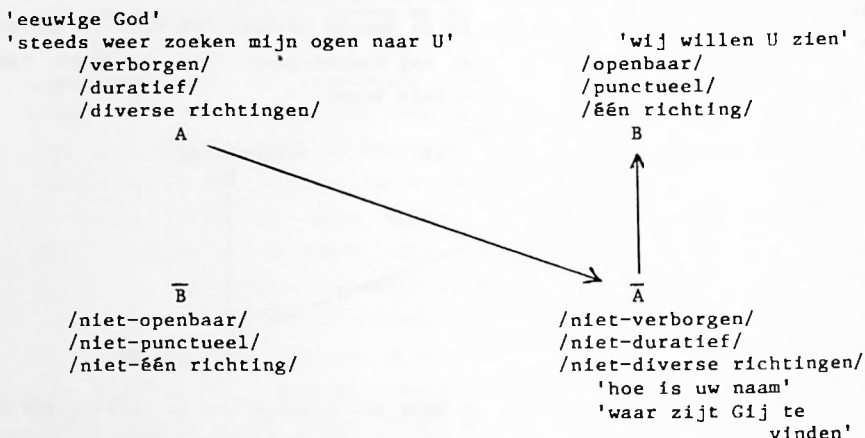
Door de figuratieve trajecten en de thematische rollen vast te stellen (op discursief niveau) kan men de betekenisverschillen opsporen, die uiteindelijk aan de tekst ten grondslag liggen. In de openingszang zijn we al een aantal figuratieve trajecten tegengekomen: gerichtheid of openheid, gaan en komen, beweging, zintuiglijk, e.d. Wat zou het gemeenschappelijke seem van al deze figuren kunnen zijn? Laten we een hypothese opstellen en deze toetsen aan de hand van de tekst:

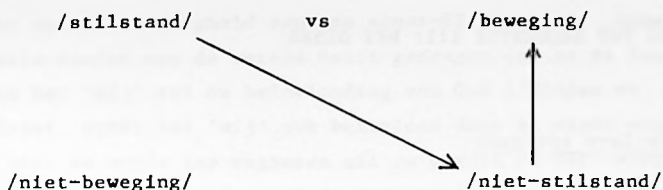
55) Vgl. GROUPE d'ENTREVERNES, Eléments d'analyse, La composante discursive (suite), Le figuratif et le thématique ou la sémantique discursive, in: Sémiotique & Bible 9(1984) no. 33, 4-5.

56) GREIMAS, Sémiotique, 394 (art. Thème).

Tenslotte de laatste strofe. Het lijkt hier te gaan om het seem /verborgenheid/ vs /openbaarheid/. Deze oppositie correspondeert met de pertinente oppositie in de proloog: /verborgen/ vs /zichtbaar/. Andere mogelijke opposities zijn hier: /durativiteit/ vs /punctualiteit/ (vanwege 'eeuwige God') en /diverse richtingen/ vs /één richting/ (r. 10 is onbepaald dan r. 12). de operaties zijn van dezelfde aard als bij de vorige vierkanten:

We moeten na deze inventarisatie tot een afrondende conclusie komen, tot een vierkant dat geldt voor heel het openingslied. Zoals we hebben gemerkt, is het moeilijk om de oppositie te vinden, die de gehele tekst draagt. Geen van de gevonden opposities is echt pertinent voor het totaal. Misschien is de eerste oppositie die wij voorstelden, nog de minst slechte: /afstand/ vs /nabijheid/, maar dan moeten we eigenlijk de eerste term verder geleden: /afstand/ (refrein, strofe 2), /gescheiden/ (strofe 1) en /verborgen/ (strofe 3). Erg bevredigend is deze oplossing niet, want wat is bijvoorbeeld de semantische as van deze gelede oppositie? Misschien /gesitueerdheid/? Ofschoon er in de tekst zelf maar weinig spatialiteit gemanifesteerd wordt, veronderstellen de posities van het 'ik' c.q. het 'wij' en van God wel ruimtelijkheid. Beide acteurs zijn minstens op één lijn te brengen, waarbij hun afstand in en door het zingen van het lied opgeheven moet worden. In deze gedachtengang wordt de meest fundamentele oppositie dan:

We sluiten met een laatste, maar niet onbelangrijke opmerking. Op het oppervlakteniveau manifesteert de tekst eigenlijk alleen de fase van de beïnvloeding, maar geen performantie in strikte zin. De performantie zelf moet nog plaatsvinden. Dit betekent dat we op diepteniveau dus eigenlijk ook niet van operaties kunnen spreken, maar alleen van relaties. Echte veranderingen tussen een begin- en een eindsituatie komen in het lied niet voor. Op één uitzondering na: het 'ik' transformeert in een 'wij'. Bovendien verandert de performantie van het zingen door de gemeente (in haar onderscheiden rollen) minstens deze gemeente als gesitueerd subject. Zij wordt verbonden met een programma van beïnvloeding van God. En in die beïnvloeding constitueren losse individuen ('ik') zich tot een collectiviteit ('wij').

4. ANALYSE VAN SEQUENTIE III: HET GEBED

4.1. Narratieve syntaxis

In het gebed blijken alle fasen van de narratieve reeks in meer of mindere mate gemanifesteerd te worden. In de volgende paragraaf gaan we na waar en hoe dat gebeurt en wat de onderlinge samenhang tussen de verschillende fasen is.

4.1.1. Beïnvloeding

Aan het slot van de proloog werd aangezet tot de performantie van het bidden: 'Laat ons bidden om de Geest van onze God'. We hebben deze bevoording aangeduid als een dubbele beïnvloeding: een beïnvloeding tot een andere beïnvloeding. Iets dergelijks treffen we ook aan in de eerste regel van het gebed.

In de "eerste" beïnvloeding fungeert de priester als Bestemmer. Hij wordt genoemd in de rubriek. Hij moet het gebed uitspreken. In r. 1 begint hij met de oproep 'Laat ons bidden'. Hij "manipuleert" de gemeente (en zichzelf) tot een bepaald handelen, namelijk de performantie van het bidden. De gemeente fungeert dus als Bestemming en met betrekking tot zichzelf is de priester zelfbestemmer. Het handelen van de gemeente is op zichzelf ook weer een vorm van beïnvloeding. Deze "tweede" beïnvloeding is gericht op God. De gemeente probeert Hem te bewegen tot een bepaald handelen, namelijk het schenken van 'genade'. Het narratieve programma kan dan als volgt geconstrueerd worden:

$$B1 \Rightarrow H(S1) \Rightarrow [(Sg1 \vee Ow1) \rightarrow (Sg1 \wedge Ow1)]$$

$$B2 \Rightarrow H(S2) \Rightarrow [(Sg2 \vee Ow2) \rightarrow (Sg2 \wedge Ow2)],$$

waarbij B1 = priester,
 H(S1) = gemeente (+ priester),
 Sg1 = gemeente (+ priester),
 Ow1 = communicatie met God ('bidden')
 en B2 = H(S1) = gemeente (+ priester),
 H(S2) = Heer God,
 Sg2 = wij,
 Ow2 = genade.

Maar hiermee hebben we nog niet alles van de fase van de beïnvloeding gesignaleerd. De tekst van het gebed vermeldt dat het 'wij' bidt en smeekt 'omwille van Jezus Christus, uw Zoon' (r. 8). Het 'omwille

van' wijst op de aanwezigheid van een annex-NP. Het feit namelijk dat Jezus 'alle zonden van de wereld heeft gedragen tot in de dood' (r. 9-10) brengt het 'wij' tot de beïnvloeding van God ('bidden en smeken'). En impliciet wordt het 'wij' ook beïnvloed door de eigen onmacht. Als het zelf niet de zonde kan wegnemen uit de wereld en het niets anders doet dan 'elkaar verharden en de dood aandoen', dan moet het wel om 'genade' bidden en smeken, wil het ooit uit deze situatie gered worden. Zowel in het discours van de rubrieken als in dat van de tekst zelf worden hier dus aspecten van de beïnvloeding gemanifesteerd.

4.1.2. Toerusting

In de tekst van het gebed blijkt 'Heer God' als een zeer toegeerust subject naar voren te komen. Hij bezit een weten-te-handelen. Dit weten betreft de menselijk situatie, de "condition humaine" (r. 3). Tevens beschikt God over een kunnen-handelen. Deze modaliteit wordt allereerst bepaald vanuit zijn 'Heer-zijn' (r. 2) en impliciet door het feit dat 'wij' tot Hem 'bidden en smeken om genade' en bijvoorbeeld niet tot een ander.

Tegenover dit competente subject tekent de tekst het 'wij' af als incapabel. Het 'wij' beschikt alleen over een willen-handelen (vanwege het bidden), maar verder is het 'niet bij machte de zonde uit de wereld weg te nemen' (r. 4-5). Deze negatieve toerusting (niet kunnen handelen) heeft zelfs een duratief aspect door de figuur 'nooit'. De staat van onmacht verschijnt daardoor als een continu proces⁵⁷. Er is sprake van een altijddurend niet-kunnen.

4.1.3. Performantie

Komen er in deze tekst performanties voor? Als dit het geval is, dan moeten we verschillen kunnen constateren tussen de begin- en de eindsituatie. Strikt genomen is dat - evenals in het lied - niet het geval. Het gebed manifesteert voornamelijk de fase van de beïnvloeding (c.q. sanctie). Hoogstens kunnen we het bidden zelf een performantie noemen, waarin het 'wij' subject van handelen is.

Toch noemt de tekst van het gebed wel enkele programma's. R. 4-6 vermeldt het 'zonden wegnemen' en 'elkaar verharden en de dood aan-

57) GREIMAS, Sémiotique, 111-112 (art. Durativité).

doen'. Tot het eerst NP is het 'wij' niet toegerust, maar het tweede NP wordt wel feitelijk uitgevoerd⁵⁸.

Naast het 'wij' vinden we nog twee andere acteurs: 'Heer God' en 'Jezus Christus'. Het programma van Jezus is reeds gerealiseerd. Hij heeft een conjunctie verwezenlijkt tussen 'alle zonden van de wereld' en 'de dood'. Daartoe was Hij toegerust vanwege zijn 'Zoon'-zijn. Dat Hij 'alle zonden van de wereld gedragen heeft' impliceert dat er ook een conjunctie tot stand moest komen tussen Hemzelf en 'alle zonden'. Dat is immers een voorwaarde voor het 'dragen'.

In r. 11-14 vinden we een bewoording van situatie, die uitdrukt dat Jezus verbonden is met leven. De waarde van dit leven bestaat hierin dat het gedeeld wordt met God en dat het plaatsvindt 'in de gemeenschap van de Heilige Geest'.

God is tenslotte subject van handelen in een modaal programma van weten (r. 3-6) en in een modaal of hoofdprogramma van 'genade' verlenen. Let wel, dit laatste programma wordt enkel beoogd, maar nog niet uitgevoerd. We hebben hier te doen met een merkwaardig NP, want wat is narratief gezien 'genade' schenken of 'genadig zijn' (zie sequentie I, r. 23) eigenlijk? Moeten we 'genade' zien als een waarde-object (zoals we reeds deden in 4.1.1.) of als een modaal object?

Beschouwen we 'genade' als waarde-object, dan kunnen we dit object nader bepalen als gave (don). Het 'wij' verkeert aanvankelijk nog in een situatie van gebrek (manque). Er is een scheiding tussen het 'wij' als gesitueerd subject en het waarde-object 'genade', een situatie die door God als subject van handelen veranderd moet worden in een verbinding. We spreken dan van toebedeling (attribution)⁵⁹.

Maar 'genadig zijn' of 'genade' schenken kunnen we ook beschouwen als een modale performantie. 'Genade' is dan de uitdrukking van een modaliteit: een niet willen-handelen. We kunnen de vergelijking maken met bijvoorbeeld twee vechtende mensen van wie de een de ander om genade smeekt. De ene persoon vraagt die ander dan of hij afziet van zijn handelen (bijvoorbeeld doden). We moeten hier overigens opmerken dat deze analogie maar ten dele opgaat. Is God in het gebed degene die de dood

58) Overigens zijn hier twee lezingen mogelijk: we kunnen r. 4-5 en 6 neven- of onderschikkend lezen. In het eerste geval is er sprake van twee verschillende programma's, in het tweede geval bestaat 'de zonde' in het 'elkaar verharden en de dood aandoen'. De tekst zelf geeft hierover geen uitsluitel, zodat beide mogelijkheden legitiem zijn.

59) Vgl. GREIMAS, Sémiotique, 222 (art. Manque), 111 (art. Don) en 24 (art. Attribution).

van de mensen wil, maar daarvan afziet als Hij genadig is? Het 'wij' zit inderdaad in een negatieve positie, maar kunnen we God hier als tegenstander van het 'wij' aanduiden? Veeleer drukt de tekst iets onontkoombars uit, een soort noodlot: 'Gij weet wat er met de mensen is' (r. 3). Het is alsof er iets buiten de mens om is, dat ervoor zorgt dat het zo slecht met het 'wij' afloopt, ofschoon het 'wij' zelf niet geheel onschuldig is (r. 6). In het programma dat uitloopt op de dood, participeert het 'wij' in een soort noodlot. De Bestemmer van dat programma is onduidelijk. In elk geval dreigt het 'wij' het onderspit te delven en smeekt het om genade, niet bij die vage instantie - hetgeen men logisch zou verwachten -, maar bij God. Voorondersteld wordt dat Hij macht heeft over dat "lot". Het 'wij' vraagt Hem dat het programma waarin het verbonden zal worden met de dood, niet wordt uitgevoerd. Anders gezegd: God moet voorkomen dat het 'wij' in conjunctie treedt met de dood. Hij moet tussenbeide komen, als het ware in de plaats treden van die vage noodlotsinstantie en deze uitschakelen. God lijkt dan op te treden als een soort helper (adjuvant) of hulpverlener (auxiliant)⁶⁰. Dit is een mogelijke benadering van het NP van 'genadig zijn'. Het feit dat het heel moeilijk is om 'genade' narratief te beschrijven, geeft misschien wel het specifieke van deze tekst aan.

4.1.4. Sanctie

Het gebed eindigt in r. 15 met het 'Amen'. Het is merkwaardig dat dit niet door de gemeente uitgesproken wordt - hetgeen in de Rooms-Katholieke eredienst het meest gebruikelijk is bij liturgische gebeden -, maar door de priester zelf.

Tot wie is dit 'Amen' gericht? Wie vervult hier de rol van aangesprokene? In r. 1 heeft de priester zich gericht tot de gemeente. In r. 2 verandert deze richting. Zowel de priester als de gemeente richten zich dan tot 'Heer God'. Het 'Amen' is in elk geval aan zijn adres bedoeld, maar in zekere zin ook tot de gemeente. De priester geeft er minstens mee te kennen dat het gebed afgelopen is. In deze tekst vindt dus zowel communicatie tussen de priester en de gemeente plaats, als tussen deze twee acteurs en God. Overigens komt de communicatie tussen priester en gemeente alleen in r. 1 en 15 voor en is als secundair te beschouwen.

60) GREIMAS, Sémiotique, 10 (art. Adjuvant) en 25 (art. Auxiliant).

Wat betekent het 'Amen'? Doorgaans is het een uiting van instemming, bekrachtiging: het zij zo, het is waar! Het wijst dus op overtuiging, overreding. Het gebed is een vorm van persuasief handelen⁶¹. Dit bevestigt onze stelling dat in het gebed vooral de fase van de beïnvloeding zichtbaar wordt. Met het 'Amen' oefent de priester een veridictie uit, dat wil zeggen dat datgene wat verwoord is (namelijk het gebed) als waar gezegd is. Het gaat hier dus om een sanctie die tegelijk een beïnvloeding is. Deze sanctie of veridictie heeft betrekking op drie programma's of situaties. Allereerst wordt door het 'Amen' de situatie dat God verbonden is met het modale object van weten-te-handelen (r. 3-6) als waar erkend. Verder heeft de sanctie betrekking op het programma van 'bidden en smeken' van het 'wij': het 'wij' is verbonden met een willen-handelen (r. 7). Tenslotte beoordeelt het 'Amen' het programma van Jezus Christus (r. 8-14) als waar. Hier zien we dat het 'Amen' in dit gebed zowel narratieve programma's op het vlak van de bevoording sanctioneert als op dat van de (bewoorde) verwoording. We zullen hierop bij de discursieve structuren nog terugkomen.

4.2. Discursieve syntaxis

4.2.1. Actorialisatie

In het gebed vinden we diverse sporen van de instantie van de verwoording. Allereerst de rubricale aanduiding dat dit gebed uitgesproken dient te worden door de priester. In eerste instantie blijkt de priester zich te richten tot de gemeente (r. 1). De priester en de gemeente zijn dan in de vorm van spreker en aangesprokene nabootsingen van de instantie van de verwoording. In r. 2 komt een andere communicatie op gang: tussen het 'wij' en een 'Gij'. Ook dit zijn weer ontkoppelingen van de instantie van de verwoording (resp. degene die verwoordt en degene tot wie de verwoording zich richt).

We kunnen het gebed zien als een programma van communicatie, een communicatie die een contractuele structuur heeft. De structuur van deze communicatie wordt nagebootst als een soort dialoog. Het 'wij' richt zich tot God, al antwoordt deze dan niet onmiddellijk en rechtstreeks (vgl. de proloog: diaken en gemeente). De aard van deze dialoog is -

61) GREIMAS, Sémiotique, 274-275 (art. Faire persuasif).

zoals we al zagen - persuasief. Het 'wij' probeert God te overreden tot een bepaald handelen. Binnen de instantie van de verwoording beïnvloedt de ene pool de andere pool. Dit persuasieve handelen veronderstelt een intersubjectieve relatie tussen de beide polen van deze instantie. In semiotische termen spreken we dan van een impliciet contract. Omdat de dialoog eigenlijk maar in één richting plaatsvindt, is het contract eenzijdig (contrat unilatéral). Het 'wij' doet een voorstel en God kan zich daarmee engageren of niet. Dit betekent dat het contract ook een modaal karakter heeft: het bidden van het 'wij' kan men uitleggen als een willen. De ander kan daarop eveneens met een willen antwoorden of met een andere modaliteit⁶².

Omdat we hier te doen hebben met een persuasief handelen en er in dit gebed met het 'Amen' een veridictie tot stand komt, kunnen we ook spreken van een zogenaamd fiduciair contract (contrat fiduciaire). Door zo'n contract probeert degene die verwoordt bij degene tot wie de verwoording zich richt, vertrouwen te winnen of dit vertrouwen verder op te bouwen. Van een fiduciair contract bestaan twee vormen: een contract van de bewoording (contrat énoncif) en een contract van de verwoording (contrat énonciatif) of een contract van veridictie⁶³. In het gebed komen beide vormen voor. Zoals we zoëven bij de narratieve syntaxis reeds zagen, drukt het 'Amen' in r. 15 niet alleen een veridictie uit over het 'bidden en smeken' als zodanig (bewoorde verwoording), maar ook over situaties en programma's in de bewoording zelf.

Het 'wij' ('ons' in r. 1) en 'Heer God' (r. 2) kunnen we dus aanduiden als actantiële ontkoppelingen van de verwoording. In r. 3 vindt de overgang van de verwoording naar de bewoording plaats. Het 'Gij' verwijst nog naar de instantie van de verwoording, 'wat er met de mensen is' behoort tot het vlak van de bewoording. Het is een sterk ont koppeld syntagma, waarbij zich echter ook die subtiële procedure van de koppeling voordoet. Er wordt namelijk de schijn gewekt alsof het subject van de bewoording samenvalt met het subject van de verwoording. Er staat niet: 'Gij weet wat er met ons is' - dan zouden we gewoon met

62) Zie: GREIMAS, *Sémiotique*, 70 (art. Contrat).

63) GREIMAS, *Sémiotique*, 71 (art. Contrat) en 146 (art. Fiduciaire). Zie ook: GREIMAS, *Maupassant*, 198.

In het woordenboek moet Greimas in het artikel Véridiction (417) het contract de véridiction foutief contrat énoncif genoemd hebben. Waarschijnlijk bedoelt hij daar contrat énonciatif. De Engelse vertaling van het woordenboek (A.-J. GREIMAS and J. COURTES, *Semiotics and Language, An Analytical Dictionary*, transl. by Larry Christ and Daniel Patte and others, Bloomington, 1982) heeft deze vergissing laten staan.

ontkoppeling te doen hebben -, maar: '... wat er met de mensen is'⁶⁴. Gezien de blijkbaar niet overbodige dubbele punt aan het eind van r. 3 mogen we de acteur 'de mensen' identificeren met het 'wij' van r. 4, 5 en 7. Tenslotte, 'Jezus Christus' (r. 8), 'Hij' (r. 11) en 'de Heilige Geest' (r. 12) zijn ontkoppelingen van de bewoording.

In totaal vinden we in de tekst van het gebed dus vier acteurs: 'God', 'de mensen' ('wij'), 'Jezus Christus' en 'de Heilige Geest'. Welke figuratieve bepalingen geeft de tekst aan hen en welke onderlinge relaties onderhouden zij met elkaar?

God wordt bepaald doordat Hij de titel 'Heer' meekrijgt. Wij hebben al geconstateerd hoe toegerust Hij voorgesteld wordt. Dat het 'wij' tot Hem bidt en smeekt, betekent dat Hij aanspreekbaar is. Andere aankledingen vinden we in r. 8 (Hij is de Vader van Jezus Christus; tussen hen bestaat een relatie van verwantschap) en in r. 11v. (Hij bevindt zich met Jezus in de gemeenschap van de Heilige Geest...). De tekst stelt God dus voor als rijk aan relaties.

Van de acteur 'wij' kunnen we zeggen dat het een subject is, dat onmachtig is tot het 'wegnemen van de zonde uit de wereld'. Het wordt verder gekenmerkt door onderlinge verharding en dood⁶⁵. Omdat het 'wij' zich in gebed tot God richt, bevindt het zich in relatie tot Hem in een positie van afhankelijkheid.

De acteur 'Jezus Christus' wordt behalve door het 'Zoon'-zijn "aangekleed" door twee andere bepalingen: Hij 'heeft alle zonden van de

64) Dit syntagma is te vergelijken met de bewoording 'Zij waren helemaal alleen' in het verhaal Deux Amis van Maupassant. Deze constaterende bewoording komt volgens Greimas niet door de procedure van de enkelvoudige ontkoppeling tot stand, maar wordt door het subject van de verwoording ("Maupassant") geproduceerd als resultaat van een complexe operatie. Deze operatie bestaat allereerst uit een ontkoppeling van de verwoording: er wordt een bewoording geproduceerd door projectie van degene die verwoordt buiten zichzelf en in het discours als bewoording (bv. 'ik geloof dat' neemt als structuur de bewoording '... dat er niemand anders is...' als object op zich). De tweede operatie bestaat in de cognitieve koppeling: het subject van de verwoording herkent de cognitieve dimensie van het zojuist geproduceerd discours, schort de produktie van de voorziene bewoording op en neemt deze zelf op zich. Tenslotte vindt dan een implicerende ontkoppeling van de bewoording plaats in de vorm van de constaterende bewoording 'Zij waren helemaal alleen'. Deze bewoording verduistert het voorafgaande generatieve traject en trekt fictief de delegatie van de verwoording in, die eerst aan een of ander subject van de bewoording was toevertrouwd. Zie: GREIMAS, Maupassant, 122-123. Dezelfde complexe operatie vindt op analoge wijze in het gebed plaats met de bewoording 'wat er met de mensen is'.

65) Als we r. 4-6 onderschikkend lezen, moeten we zeggen: de zonde bestaat uit verharding en dood.

wereld gedragen tot in de dood' (r. 9-10) en 'Hij leeft met U in de gemeenschap van de Heilige Geest...' (r. 11-14). Jezus heeft de zonde - zo zegt de tekst - niet weggenomen, maar gedragen. Niet tot de dood, maar tot in de dood. En niet de zonde, maar alle zonden van de wereld. Hier tonen zich belangrijke verschillen met de activiteit van het 'wij'. Bovendien: Jezus heeft de zonden gedragen. Er wordt een gebeurtenis in het verleden mee aangegeven. De zonden moesten in conjunctie met de wereld blijven en ze moesten tot in de dood gedragen worden. Deze twee voorwaarden zijn volgens de tekst noodzakelijk voor het effectief doen verdwijnen van de zonden. In r. 10 wordt 'de dood' bijna massief, persoonlijk voorgesteld. Is dit soms die vage instantie waarover wij spraken, toen we 'genade' narratief wilden duiden: de dood als een soort noodlot dat het 'wij' bestemt tot een verloren positie? Gezien de onmiddellijk hierop volgende context van r. 11 lijkt met 'de dood' ook Jezus' eigen dood te worden aangegeven. In zijn eigen dood manifesteert zich 'de dood' (vgl. r. 6). De dood betekent voor Jezus evenwel geen einde: Hij leeft met God tot in eeuwigheid.

De 'Heilige Geest' tenslotte wordt bepaald door de gemeenschap met God de Vader en de Zoon Jezus Christus.

4.2.2. Temporalisatie

In r. 4 vinden we de temporele aanduiding 'wel nooit'. Met behulp van deze figuur wordt de functie 'bij machte zijn weg te nemen' geaspectueeliseerd. Narratief gesproken manifesteert zich hier een vorm van sanctie. Deze sanctie bestaat in een veridictie over de bewoording van situatie, waarin het 'wij' verbonden is met een niet kunnen-handelen. Deze conjunctie is waar. We kunnen het ook anders zeggen: de conjunctie van het 'wij' met een kunnen-handelen zal nooit tot stand komen en is dus vals. De figuur 'nooit' realiseert het seem /durativiteit/.

Evenals de situatie van de mens heeft het leven van Jezus met God en de Heilige Geest een duratief aspect. Het duurt 'vandaag en alle dagen tot in eeuwigheid' (r. 13-14). Maar behalve van /durativiteit/ ('alle dagen') kunnen we hier ook spreken van /punctualiteit/. Deze aspectuele categorie komt voor als /inchoativiteit/ ('vandaag') en als /terminativiteit/ ('tot in eeuwigheid').

Vormen van temporele plaatsbepaling en programmering treffen we in het gebed niet aan. Evenals voor het lied is de temporele plaatsbepaling voor het gebed reeds gegeven in de proloog ('vandaag'; 'nu'). In

het gebed gaat de sanctie 'wel nooit' logisch vooraf aan de beïnvloeding van het 'bidden en smeken', maar deze logische samenhang van narratieve fasen wordt niet in een temporele programmering geconverteerd. De tekst had dit wel kunnen doen door bijvoorbeeld in r. 7 het lexem 'dan' toe te voegen: 'Wij bidden U en smeken dan om genade'.

In de voltooide tijd 'heeft gedragen' (r. 9) kunnen we nog een vorm van aspectualisatie onderkennen, waarbij het seem /punctualiteit/ gerealiseerd wordt. Door toevoeging van bijvoorbeeld 'eens' zou deze aspectualisatie duidelijker gefigurativiseerd zijn.

4.2.3. Spatialisatie

Wat is de ruimtelijke organisatie van het gebed? In elk geval veronderstelt de tekst dat er een ruimtelijke afstand is tussen God en de mensen. De figuur 'wereld' (r. 5) bepaalt de plaats van deze laatsten. Dezelfde figuur keert terug in r. 9, maar schijnt daar meer een sociale categorie te zijn dan een ruimtelijke ontkoppeling. De ruimte van God wordt bepaald door 'de gemeenschap van de Heilige Geest'. Zeker door het voorzetsel 'in' lijkt dit bijna een ruimtelijke aanduiding. Het is de vraag in welke ruimte de acteur 'Jezus Christus' zich bevindt. Deze lijkt eerst voor te komen in de ruimte van de mensen (r. 8-10) en vervolgens in de ruimte van God (r. 11-14).

Het is niet duidelijk hoe we 'tot in de dood' (r. 10) moeten verstaan: ruimtelijk of tijdelijk. Omdat 'wegnemen uit' (r. 5) en dragen tot in' een figuratief traject van verplaatsing of beweging vormen, ligt een ruimtelijke betekenis meer voor de hand.

Tenslotte wijzen we nog op het voorzetsel 'met', dat we tegenkomen bij 'de mensen' in r. 3 en bij 'U' in r. 11. Zeker dit laatste 'met' suggereert enige ruimtelijkheid.

4.3. Diepteniveau

Door de discursieve structuur van het gebed na te gaan langs de assen van de acteurs, de tijd en de ruimte (met hun semantische investeringen) zijn we reeds diverse opposities tegengekomen. In deze paragraaf inventariseren we deze betekenisproducerende opposities, zoeken we naar de meest pertinente verschillen en proberen we tenslotte een semiotisch

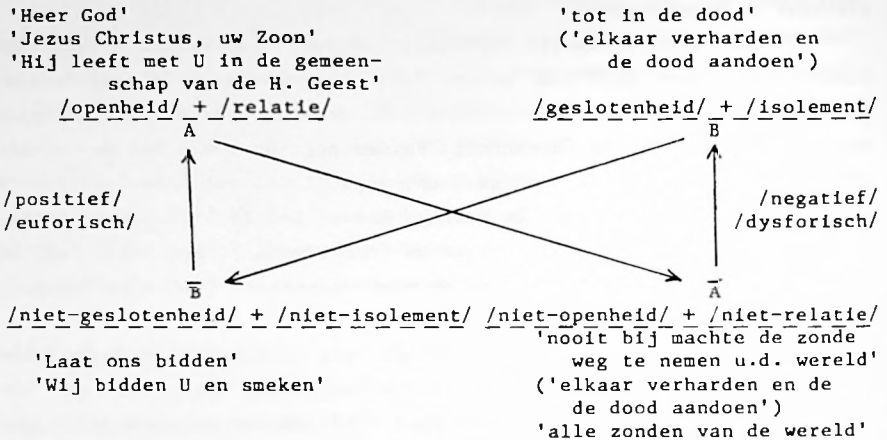
vierkant te construeren.

Bij de actorialisatie ontdekten we reeds een aantal verschillen tussen de acteurs 'Heer God' en het 'wij', bijvoorbeeld in competentie. God beschikt over een kunnen-handelen, de mens over een niet kunnen-handelen (/vrijheid/ vs /onmacht/). Verder zegt de tekst dat de mensen elkaar verharden en de dood aandoen, terwijl God met Jezus gesitueerd wordt in de gemeenschap van de Heilige Geest. God is rijk aan relaties, de mens allesbehalve (/relatierijk/ vs /relatiearm/). Het 'wij' bidt en smeekt om genade, God kan deze al of niet schenken (/afhankelijkheid/ vs /vrijheid/).

Ook tussen 'Jezus Christus' en het 'wij' realiseren zich een aantal verschillen. In het programma van het wegnemen gaat het om 'de zonde'. Jezus heeft niet de zonde, maar 'alle zonden van de wereld' gedragen, dat wil zeggen de zonden van anderen. Hij heeft gehandeld ten bate van anderen (/voor zichzelf/ vs /voor anderen/). Hier gelden ook andere betekeniseenheden zoals /illusoir/ vs /regel/, /abstract/ vs /concreet/, /collectief/ vs /individueel/⁶⁶. Bovendien: 'wegnemen uit' is een andere beweging dan 'dragen tot in' (/intern gericht/ vs /extern gericht/, eventueel ook /verticaal/ vs /horizontaal/). De mensen verharden elkaar. Verharding wijst op stilstand, op handhaving van de status quo. Het handelen van Jezus wordt daarentegen gekenmerkt door verplaatsing (/statisch/ vs /dynamisch/). De verharding van het 'wij' duurt maar voort, de intensiteit wordt bijgevolg steeds sterker. Het 'wij' zit in een "procès mortel": men veroorzaakt elkaars ondergang. De positie van Jezus echter biedt perspectief, leidt tot leven. Het gaat hier om de semen /isolement/ vs /relatie/, /uitzichtsloos/ vs /perspectief/, /dysforisch/ vs /euforisch/, /geslotenheid/ vs /openheid/, /afstand/ vs /nabijheid/.

Welke oppositie is nu het meest pertinent in de tekst van het gebod? Volgens ons komen de semen /isolement/ vs /relatie/ en /geslotenheid/ vs /openheid/ hiervoor het meest in aanmerking. Wij stellen daarom het volgende semiotische vierkant voor:

66) Op manifestatieniveau wijzen we op het chiasme in r. 5-10: de zonde (enkelvoud) - elkaar de dood aandoen (meervoudige dood) - alle zonden (meervoud) - de dood (enkelvoud). We vinden hier twee gevallen van "totaliseren": door abstractie of personificatie ('de zonde' en 'de dood') en door optelling (de dode mensen van r. 6 en 'alle zonden').

Op welke posities kunnen we de acteurs van het gebed plaatsen? God bevindt zich in positie A. Hij wordt gekenmerkt door zijn /kunnen-handelen/. Hij is vrij om al of niet genadig te zijn. Het 'wij' vraagt om genade tegen de achtergrond van een /niet kunnen-handelen/ (positie \bar{A}). Deze positie is de vooronderstelling van B. Precies in deze positie komt het 'wij' door de onderlinge verharding en dood voortdurend terecht of - wanneer we r. 4-5 en 6 niet neven- maar onderschikkend lezen - dreigt daarin terecht te komen. Positie B stelt dan de absolute dood als uiteindelijk perspectief voor. Maar het 'wij' bidt en smeekt om genade. Dat wil enerzijds zeggen dat God de positie \bar{A} (/niet kunnen-handelen/) van het 'wij' moet ontkennen. Genade is dat God de dreiging van onze dodelijke positie wegneemt. God wordt gevraagd om te verhinderen dat de overgang van \bar{A} naar B plaatsvindt. Onze conjunctie met de dood als uiteindelijk perspectief moet onmogelijk gemaakt worden. R. 4-6 geeft het 'wij' dus op positie \bar{A} en B weer (of op positie \bar{A} met B als dreigend perspectief). Anderzijds betekent de performantie van het bidden en smeken van het 'wij' dat positie B ontkend wordt in positie \bar{B} . In het zich wenden tot God worden de semen /niet-geslotenheid/ en /niet-isolement/ gerealiseerd. (Met andere woorden: het bidden zelf is eigenlijk ook al een vorm van genade). Wanneer God genade schenkt, is het mogelijk om in een positie te komen, die vergelijkbaar is met die van Jezus: positie A. Daar bevindt zich ook 'de Heilige Geest'.

Hiermee zijn de relaties gegeven. Bij de narratieve analyse hebben we geconstateerd dat het gebed nauwelijks een echte performantie te zien geeft. Het manifesteert voornamelijk de fase van de beïnvloeding en eigenlijk kunnen we alleen het bidden en smeken zelf als performan-

tie aanmerken (operatie van B naar \bar{B}). De hoofdperformantie van God ('genade' schenken), waar heel de beïnvloeding op gericht is, moet nog plaatsvinden. En de performantie van Jezus is reeds in het verleden tot stand gekomen. Aldus beschouwd maakt het vierkant vrijwel alleen de onderscheiden posities zichtbaar.

Toch is het de vraag of hiermee alles gezegd is. Dit geldt zeker ten aanzien van de acteur Jezus. Hij begint en eindigt op positie A. Maar in zijn performantie van het dragen van alle zonden tot in de dood heeft Hij eigenlijk het hele vierkant doorlopen: van A ('Jezus Christus uw Zoon') via \bar{A} ('alle zonden van de wereld') naar B ('tot in de dood') en \bar{B} (niet in de tekst gemanifesteerd) om tenslotte weer uit te komen bij A ('Hij leeft met U...').

Het 'wij' komt dus tegelijkertijd op meer dan één positie voor: zowel op \bar{A} (en eventueel ook B) in r. 4-6 als op \bar{B} in r. 1 en 7. Het 'wij' heeft twee perspectieven die als een deixis⁶⁷ kunnen worden weergegeven: een negatief of dysforisch perspectief ($\bar{A} \rightarrow B$) of een positief, euforisch ($\bar{B} \rightarrow A$). Door te bidden om genade tot God kan het 'wij' ontsnappen aan dat negatieve perspectief en wordt het mogelijk om - uiteindelijk - ook te gaan delen in de gemeenschap met de Vader, de Zoon en de Geest. Het bidden is daarvoor minstens een vooronderstelling en een voorwaarde.

67) De deixis is de as die op het semiotisch vierkant één van de contraire termen met de contradictie van de andere contraire term verbindt. De ene as ($A - \bar{B}$) wordt positief genoemd, de andere ($B - \bar{A}$) negatief. Daarbij worden de kwalificaties positief en negatief willekeurig gekozen. Ze hebben geen axiologische betekenis. Zie: GREIMAS, Sémiotique, 87 (art. Deixis).

5. OPMERKINGEN TOT BESLUIT

We besluiten ons wetenschappelijk verslag met drie opmerkingen. De eerste betreft de theoretische uitleg die we gaven van de toegepaste begrippen en analysemodellen. De tweede gaat over het proces van zoeken, dat voorafging aan dit schriftelijk verslag van onze bevindingen. Tenslotte willen we nog een opmerking maken over "het uiteindelijke resultaat" van de toepassing van de Greimassiaanse semiotiek op dit liturgisch object.

5.1. De theorie

In het voorafgaande hebben we regelmatig uitleg gegeven van de toegepaste begrippen en analysemodellen. We hebben dit niet alleen gedaan met het oog op lezers en lezeressen die niet vertrouwd zijn met dit analyse-instrumentarium. Het verslag is in dit opzicht ook een weergave van de studieactiviteit die eraan ten grondslag ligt. Een belangrijk deel van die activiteit bestond namelijk in een nadere kennismaking met de theorie van de semiotiek van Greimas, zoals deze met name in de veelvuldig geciteerde Dictionnaire haar weerslag heeft gevonden. Ofschon sinds 1979 de theorie op diverse punten reeds verder ontwikkeld is, is het woordenboek voorlopig nog steeds een onontbeerlijk instrument voor wie de semiotische methode op een samenhangende manier wil leren kennen.

Het is ons vermoeden dat in Nederland nog maar weinigen echt tot in detail vertrouwd zijn met deze metataal, die zo sterk de kenmerken draagt van haar oorsprongsgebied, namelijk de Franse taal. De studie van dit woordenboek kan iemand ervoor behoeden bijvoorbeeld de semiotische term 'figure' op te vatten als het Nederlandse 'figuur' of 'persoonage' en aan het semiotisch begrip 'configuration' de betekenis te geven van 'ordering van in het verhaal voorkomende personen'. De woordenboekartikelen maken onder meer ook duidelijk dat het bij het semiotisch vierkant gaat om een hoge graad van abstractie en dat het vierkant vooral een logische vorm betreft.

Als woordenboek biedt de Dictionnaire van Greimas en Courtés een paradigmatische voorstelling van de theorie. Deze presentatie heeft voor- en nadelen. Eén van de voordelen is dat het woordenboek het mogelijk maakt onmiddellijk toegang te hebben tot het geheel van de gebrui-

kelijke terminologie. Verder kan later gemakkelijk aanvullende informatie op grond van voortgang in het onderzoek worden toegevoegd. Ook is het mogelijk om ongelijksoortige grootheden op het gebied van deze metataal-in-ontwikkeling naast elkaar op te nemen: problemen die nog niet bevredigend zijn uitgewerkt, naast exacte definities en deze weer naast kwesties die nog geheel onderzocht moeten worden. Het voornaamste nadeel wordt gevormd door de alfabetische verspreiding van het corpus van concepten, waardoor het moeilijk is de onderliggende taxinomische coherentie te controleren. Een syntagmatische voorstelling in de vorm van een theoretisch discours zou dit nadeel opheffen. De auteurs van het woordenboek vangen dit nadeel nu op door voortdurende herhaling van definities en door een tweevoudig systeem van verwijzingen. Door middel van verwijzingen wordt van elke term een semantische context gegeven en worden alle lemma's via interdefinities met elkaar in verband gebracht.

Intussen blijft de kennismaking met de semiotiek via dit woordenboek een zeer abstracte aangelegenheid. Ons wetenschappelijk verslag waarin theorie-uitleg gegeven wordt in relatie tot de analyse van concrete teksten moge een aanvulling zijn op het woordenboek en ertoe bijdragen de semiotiek van Greimas toegankelijker te maken. In onze analyse zijn natuurlijk niet alle technische termen van het woordenboek verwerkt. De belangrijkste komen echter wel aan bod.

5.2. De praktijk

Dit verslag is voornamelijk een ordelijke weergave van de resultaten van een onderzoek. Het onderzoek zelf als proces wordt niet of nauwelijks beschreven. Alleen in de analyse van het diepteniveau van het lied doen we een poging in die richting. Hoe begint men aan de analyse van de betekenisvormgeving van een concrete tekst? Hoe weet men welke theoretische inzichten men op een bepaald moment nodig heeft?, enz. Heel het proces van het opperen van vooronderstellingen, het uitproberen van hypothesen, het samengaan van intuïtie en redelijke verantwoording, het daadwerkelijk ervaren van de noodzaak semiotiek in groepsverband te bedrijven, wordt in dit verslag niet of nauwelijks zichtbaar.

We willen in dit verband een opmerking maken over het hypothetisch karakter van de semiotiek. Drie zaken moeten hier onderscheiden worden: het hypothetisch-deductieve karakter van de semiotiek, de zogenaamde 'voorzienbaarheid' van analysemodellen en de hypothesen omtrent de betekenisvormgeving via welke de praktijk van de semiotische analyse ver-

loopt.

Wanneer Greimas spreekt over het hypothetisch-deductieve karakter van de semiotiek, dan heeft hij een bepaalde fase in de theorievorming op het oog⁶⁸. Het betreft de tweede fase van de uitwerking van de theorie, namelijk die van de formalisering. In een eerdere fase wordt - uitgaande van de taal waarin men een bepaald object van analyse beschreven heeft - een bepaalde axiomatische ordening gegeven aan hypothesen en concepten. In een tweede fase vindt de transcriptie hiervan plaats in een formele taal (bijvoorbeeld de formule van de performantie/transformatie: $H(S) \Rightarrow [(Sg \vee Ow) \rightarrow (Sg \wedge Ow)]$). In de uitdrukking 'hypothetisch-deductief' heeft het woord 'hypothetisch' dus betrekking op de eerste fase en het woord 'deductief' op de tweede fase van de theorievorming.

Het toepassen van analysemodellen gaat gepaard met wat Greimas de 'voorzienbaarheid' (*prévisibilité*)⁶⁹ noemt. We geven hiervan een voorbeeld. Wanneer men in een concrete tekst een dramatisering van een sanctie aantreft (zoals de uitdrukking 'Amen'), dan weet men dat het gaat om de vierde fase van de narratieve reeks. De drie andere fasen kunnen vanaf dat moment 'voorzien' worden: men gaat in de tekst op zoek naar de fasen en men vindt die ook, of niet of gedeeltelijk. De narratieve reeks is een analysemodel dat ontwikkeld is op grond van analyses van een groot aantal concrete semiotiek-objecten (vooral teksten, maar ook toneel, film, schilderijen of welke betekenisdragende manifestatie ook). De toepassing van dit model op weer een ander semiotiek-object laat de ontdekking 'voorzien' van één of meer onderdelen van een narratief programma. Meer specifiek: als men een sanctie heeft gevonden, zal men al snel op het spoor komen van een beïnvloeding, omdat in de narratieve reeks sanctie en beïnvloeding nog op een aparte manier samenhangen, namelijk als behorend tot de cognitieve dimensie (tegenover de pragmatische dimensie die de toerusting en de performantie kenmerkt). Een ander voorbeeld: wanneer men zoekt naar de wijze waarop het handelend subject zich verhoudt tot zijn eigen handelen, dan kan men één of meer van de vier hoofdmodaliteiten vinden: moeten, willen, kunnen, weten. Als men twee of drie posities van zo'n modaliteit op het semiotisch vierkant heeft geformuleerd, kan men in de tekst op zoek gaan naar figuren die de derde en/of de vierde positie belichamen, enz.

68) GREIMAS, *Sémiotique*, 395 (art. Théorie).

69) Het is eigenlijk jammer dat Greimas in zijn woordenboek van dit belangrijke begrip geen apart lemma heeft gemaakt.

Een derde zaak die men betreffende het hypothetische karakter van de semiotiek moet onderscheiden, zijn de werkhypotheses tijdens de analyse. In zijn reactie op het artikel van SEMANET over het lied 'De Heer heeft mij gezien'⁷⁰ noemt Paul Claes dit het hypothetisch-deductieve karakter van de semiotische analyse⁷¹, waarbij hij dan vooral denkt aan de maatschappelijke en persoonlijke context waarbinnen degenen die analyseren, onvermijdelijk uitgaan van bepaalde hypotheses. Het gaat hier eigenlijk over de onmogelijkheid van pure inductie, iets wat ook Greimas in zijn woordenboek aanstipt⁷². Op het moment dat men bijvoorbeeld twee of meer figuren uit een tekst met elkaar in verband brengt, heeft men al een thematiek geformuleerd, op grond waarvan men deze figuren acht samen te hangen. Zo achten wij bijvoorbeeld in de figuren 'in het midden van de kerk' en 'met u allen als getuigen' (proloog, r. 2-3) de thematiek zichtbaarheid gemanifesteerd. Een dergelijke thematiek functioneert dan op hetzelfde moment als een hypothese die men tracht te bewijzen met behulp van nog meer figuren uit de tekst, in ons geval bijvoorbeeld 'uit de watervloed', 'van de zondvloed', 'door het water van de dood'. Maar de laatste drie figuren hangen ook samen via de thematiek bedreiging. Dit zou dan weer een vertrekpunt kunnen zijn om een andere reeks figuren in de tekst bloot te leggen. Bij het onderkennen van thematieken spelen ongetwijfeld zaken als intuïtie en maatschappelijke en persoonlijke bepaaldheid van degene die analyseert, een rol. Maar altijd blijft dan de tekst zelf het "objectieve" criterium dat een hypothese toelaat of daar weerstand aan biedt.

5.3. Het resultaat

Een eerste resultaat van semiotische analyse is dat men een tekst grondig heeft gelezen. Het analyse-instrumentarium dwingt de lezer immers aandacht te besteden aan elk detail van de tekst. Semiotische analyse doet vaak niet meer dan datgene wat goede lezers toch al doen: de tekst voor zichzelf laten spreken.

Meer in het bijzonder kunnen we resultaten zoeken in twee richtingen: het vergroten van de mogelijkheid een - in dit geval - liturgisch

70) SEMANET: G. LUKKEN, P. de MAAT, M. RIJKHOFF, N. TROMP, Een methode van semiotische analyse, in: Bijdrage, Tijdschrift voor filosofie en theologie 40(1983)118-165.

71) P. CLAES, Theologische semiotiek, Oosterhuis en Semanet, in: Bijdragen 40(1983)166-167.

72) GREIMAS, Sémiotique, 187 (art. Induction).

object te vergelijken met andere objecten waarin menselijke betekenisvormgeving plaatsvindt, en ten tweede het verrijken van de semiotiek zelf, uitgaande van de eigenaardigheden van een - in dit geval - liturgisch discours.

Wat de eerste richting betreft: omdat de betekenisvormgeving die schuil gaat onder liturgisch spreken en handelen, beschreven wordt met behulp van een algemeen toepasbare metataal, worden liturgische uitingvormen vergelijkbaar met alle andere door mensen gemaakte vormen waarin zich betekenis manifesteert. 'Vieren' kon door ons worden omschreven als 'een positieve sanctie over een bepaalde gerealiseerde conjunctie- of disjunctiesituatie, waarbij deze sanctie zelf tegelijkertijd als een cognitief object wordt uitgewisseld in een performantie van onderlinge participatieve communicatie'. Een dergelijke metalinguïstische omschrijving van 'vieren' maakt een controleerbare vergelijking mogelijk met bijvoorbeeld een toespraak bij een prijsuitreiking, de toejuiching van een elfstedentochtoverwinnaar of een vreugdedans bij het begin van de lente. Zij biedt de mogelijkheid het specifieke van 'liturgisch vieren' nader te bepalen, nog exacter wellicht dan in bovenstaande omschrijving. We zagen - om een ander voorbeeld te noemen - een mogelijkheid om 'genadig zijn' te omschrijven als een modale performantie, de uitdrukking van de verwerving van een niet willen-handelen in een narratief programma van vernietiging. Toepassing van het onderscheid tussen acteur en actantiële rol levert hier de vaststelling op dat de actantiële rol van subject van handelen in het NP van vernietiging door drie acteurs op zich genomen wordt: de mensen zelf, een of andere noodlottige kracht en God (deze laatste dan met de modaliteit niet willen-handelen, zodat de vernietiging feitelijk niet tot stand komt). De metalinguïstische beschrijving maakt hier duidelijk dat in het gebed (en trouwens ook in de proloog) het woord 'genade' functioneert met een betekenis die dichtbij die in het gewone spraakgebruik ligt, de betekenis namelijk van de uitroep 'genade!' in een situatie van een sterkere versus een onderliggende.

In zijn woordenboek laat Greimas niet na voortdurend op te merken dat de theorievorming nog lang niet afgesloten is. Hij verwacht van het analyseren van nieuwe semiotiek-objecten dan ook een bijdrage in de ontwikkeling van de analysemodellen. Een voorbeeld van zo'n bijdrage die de analyse van "weer een ander" object - in dit geval een liturgisch object - op dit punt kan leveren lijkt ons het volgende. In de semiotiek is sprake van het complexe narratieve programma, waarbij on-

derscheid wordt gemaakt tussen basis-NP en annex-NP (= een hulp-NP dat wordt uitgevoerd door een ander subject dan het subject van het basis-NP). Dit model heeft men nodig om - syntactisch narratief - de verhouding te beschrijven tussen het NP van doopbediening en het NP van 'genadig zijn' in de proloog. Maar tevens zien we dan dat de narrativiteit van de liturgie ons ertoe brengt dat model te nuanceren. De relatie tussen het ene NP en het andere in een complex NP kan kennelijk een zoiets danige zijn, dat het ene NP ('bedienen') tegelijkertijd basis- en annex-NP is, terwijl het andere NP ('genadig zijn') respectievelijk annex- en basis-NP is.

Verder zal het onderscheid tussen liturgie als "draaiboek" en liturgie "in actu" enerzijds en het feit dat we in een liturgie als "draaiboek" ook met rubrieken te maken hebben anderzijds, een bijdrage kunnen leveren aan de verheldering van het mechanisme van bewoorde verwoording. En wat betreft de eerste fase van de narratieve reeks, de beïnvloeding, zal de analyse van een liturgisch object ongetwijfeld kunnen bijdragen aan een fijnere structurering van deze fase. In liturgie gaat het immers vaak om beïnvloeding van beïnvloeding. Hetzelfde geldt voor de theoretische beschrijving van de verhouding tussen sanctie en beïnvloeding.

The first part of the report is devoted to a description of the
 experimental conditions and the results obtained. The second part
 contains a discussion of the results and a comparison with the
 theoretical predictions. The third part is a summary of the
 results.

The first part of the report is devoted to a description of the
 experimental conditions and the results obtained. The second part
 contains a discussion of the results and a comparison with the
 theoretical predictions. The third part is a summary of the
 results.

The first part of the report is devoted to a description of the
 experimental conditions and the results obtained. The second part
 contains a discussion of the results and a comparison with the
 theoretical predictions. The third part is a summary of the
 results.

The first part of the report is devoted to a description of the
 experimental conditions and the results obtained. The second part
 contains a discussion of the results and a comparison with the
 theoretical predictions. The third part is a summary of the
 results.

The first part of the report is devoted to a description of the
 experimental conditions and the results obtained. The second part
 contains a discussion of the results and a comparison with the
 theoretical predictions. The third part is a summary of the
 results.